

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

MOTIVACE OSLOVOVÁNÍ DĚTÍ HYPOKORISTIKY
MOTIVATION OF ADDRESSING CHILDREN BY
HYPOCORISTICS

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Pavla Chejnová, Ph.D.

Autorka bakalářské práce: Eliška Hrubá

Velké Poříčí, Müllerova 483, 549 32

Český jazyk a literatura – Základy společenských věd se
zaměřením na vzdělávání

Prezenční studium

Rok dokončení bakalářské práce: 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, dne 21. června 2013

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Pavle Chejnové, Ph.D. za cenné rady a odborné připomínky při tvorbě této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Teoretická část.....	7
1.1. Onomastika v systému lingvistiky	7
1.1.1. Apelativní a propriální sféra jazyka.....	8
1.1.2. Antroponyma	10
1.2. Rodné jméno – problematika terminologie, vymezení pojmu	11
1.2.1. Motivace vzniku rodných jmen a jejich funkce	12
1.2.2. Proměna repertoáru rodných jmen	13
1.2.3. Sociální aspekty podmiňující fungování rodných jmen v komunikaci	14
1.2.4. Jazyková charakteristika.....	15
1.2.5. Pojmenovací motiv	16
1.2.6. Prožívání antroponym a autonominalizace.....	18
1.3. Rodné jméno a příjmení jako celek.....	19
1.3.1. Přejít od jednojmennosti k dvoujmennosti.....	19
1.4. Hypokoristikon – definice, vlastnosti a funkce	20
1.4.1. Vývoj hypokoristických podob rodného jména.....	22
1.4.2. Užití hypokoristik v komunikaci	23
1.4.3. Jazyková a slovtvorná charakteristika hypokoristik	24
1.4.4. Specifické kategorie hypokoristik	29
1.5. Přezdívky – obecná charakteristika	30
2. Praktická část	32
2.1. Výzkum motivace oslovení hypokoristiky – metodologie	32
2.2. Dotazníkové šetření – obecné informace	33
2.2.1. Tvorba výzkumných otázek.....	33
2.2.2. Repertoár dívčích jmen.....	35

2.2.3.	Repertoár chlapeckých jmen	38
2.2.4.	Formanty sloužící k utváření dívčích hypokoristik	41
2.2.5.	Formanty sloužící k utváření chlapeckých hypokoristik.....	44
2.2.6.	Proces vzniku hypokoristik v rodinách	46
2.2.7.	Motivační okruhy	47
2.3.	Repertoár přezdívek a jejich charakteristika	48
2.4.	Pozorování – obecné informace	53
2.4.1.	Komunikační proces v dětském kolektivu.....	56
2.4.2.	Rodné jméno, příjemní a propriálně komunikační varianty v dětském kolektivu.....	56
2.5.	Rozhovory – obecné informace a výsledky	58
Závěr.....		62
Literatura		65
Seznam použitých zkratk		70
Příloha 1.....		71
Příloha 2.....		79

Úvod

Rodné jméno je součástí osobnosti každého z nás již od raného věku. Rodné jméno si s sebou neseme od narození, je to jedno z prvních slov, na které dítě reaguje, patří mezi první slůvka, které se dítě učí vyslovovat. Pomocí rodného jména rozlišujeme jednotlivé členy rodiny a společnosti, můžeme ho chápat jako primární identifikační prvek, na základě kterého nás oslovují okolní lidé po celý život. Rodné jméno je používáno v kontaktu se společnostmi při oficiálních příležitostech a na úřadech, mezi přáteli a rodinou ve chvílích pohody a klidu, něhy a lásky, zlosti a rozhořčení, a tak se setkáváme nejen s oslovením pomocí základní podoby rodného jména, ale i s jeho obměnami. Hypokoristika jsou výrazem vztahu mezi pojmenovávatelem a pojmenovávaným, mají v sobě určitý citový náboj, vystihují individualitu pojmenovávaného jedince a někdy se od základního tvaru rodného jména vzdalují natolik, že se přibližují přezdívám. Proč rodná jména v kontaktu se společnostmi obměňujeme a jakým způsobem? To jsou základní otázky, kterými se bude zabývat tato bakalářská práce.

Naším cílem je na základě dosavadních poznatků z oboru antroponomastiky a vlastního výzkumu zjistit osobní motivace oslovování hypokoristiky a obecné tendence v rámci této problematiky. Jakým způsobem jsou po lingvistické stránce oficiální podoby rodných jmen dětí obměňovány v rodinách a mezi vrstevníky? V jakých sociálních situacích k obměnám rodných jmen dochází? Jaká je osobní motivace k jejich používání v komunikaci a jaké jsou motivace pro tvorbu přezdívek? V první části práce se budeme zabývat teoretickými východisky podloženými dosavadní odbornou literaturou.

Výzkum prováděný v rámci praktické části bakalářské práce nám poskytl autentický antroponymický materiál. Byl zvolen smíšený výzkum využívající jak metod kvantitativního, tak kvalitativního výzkumu. Dotazníkového šetření se na území Středočeského a Královéhradeckého kraje a na území Hlavního města Prahy v časovém rozmezí od března do května roku 2013 aktivně účastnilo 45 rodin s dětmi předškolního a mladšího školního věku. Výsledný počet subjektů dotazníku byl 68, 19 dětí předškolního věku a 49 dětí mladšího školního věku. Jednou z vybraných metod kvalitativní části výzkumu bylo nezúčastněné přímé pozorování, které probíhalo ve dnech od 29. 5. do 5. 6. 2013 ve školní družině ZŠ Velké Poříčí, a to celkem pětkrát. Dále bylo v rámci kvalitativní části našeho výzkumu uskutečněno pět strukturovaných rozhovorů s rodiči a jejich dětmi, a to v týdnu od 3. 6. do 7. 6. 2013. V praktické části práce jsou veškerá data získaná z výzkumu zpracována a interpretována.

1. Teoretická část

1.1. Onomastika v systému lingvistiky

Cílem této kapitoly je přiblížení onomastiky jako samostatné jazykovědné disciplíny. Zabýváme se pouze těmi oblastmi, které jsou stěžejní pro další směřování práce. Nejedná se o detailní popis veškerých rovin, paradigmat a aspektů nauky.

Etymologie slova *onomastika* může přiblížit předmět zájmu této jazykovědné disciplíny. *Onoma* znamená v překladu z řečtiny slovo. Naukou zabývající se slovem je však lexikologie¹. Lexikologii můžeme dělit na synchronní, historickou a předhistorickou (etymologickou), ta se však v poslední době vyčleňuje jako samostatná jazykovědná disciplína. Úzkou vazbu lexikologie a onomastiky nacházíme v oblasti lexikologie synchronní.

Synchronní lexikologie v sobě zahrnuje úsek *sémaziologie* (významosloví) a *onomaziologie* (teorie označování a pojmenování). Základní rozdíl mezi těmito oblastmi lexikální roviny je v metodologickém postupu.

Lexikální sémantika postupuje od jazykové formy k jejím funkcím a významům, respektive k myšlenkovému obsahu, onomaziologie pak od funkcí a významů k jazykovým prostředkům, potažmo formě.² Potřebné je též rozlišení onomaziologie a *onomastiky*, nejedná se o termíny paralelní. Onomastiku jako nauku o propriích můžeme chápat v podřízeném vztahu k onomaziologii, která: „*představuje obecnou teorii pojmenování a sleduje problematiku pojmenovacího aktu, zkoumá, na základě jakých motivací, jakými postupy a za využití jakých prostředků jsou v daném jazyce vyjadřovány určité obsahy (významy, funkce).*“³

Podrobnějšímu zařazení nauky o vlastních jménech, neboli *onymech*, do systému lingvistiky a popisu propriální sféry jazyka se budeme věnovat v dalších odstavcích.

Nyní je třeba si přiblížit vznik onomastiky samotné. Čím byla integrace onomastiky do systému jazykovědy ztížena? Zejména komplexností jejího pohledu na zkoumanou materii. Onomastika byla díky mimojazykovým metodám zkoumání považována za

¹ Dle *Encyklopedického slovníku češtiny* můžeme **lexikologii** chápat jako *teorie slovní zásoby, lingvistickou disciplínu zkoumající lexikální subsystém jazyka. Lexikologie je lingvistická disciplína popisující a vykládající jazykové jednotky různých typů (slova, slovní spojení, ustálené spojení slov, aj.). Její zájem směřuje k formě a významu lexikálních jednotek, dokonce i k jejich užívání.*

² Blíže srov. FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. Praha : Academia, 1985, str. 48.

³ Citováno dle: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (Eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 294. ISBN 978-80-7106-484-8.

pomocnou vědu historickou, sociologickou, ba dokonce i estetickou. Odborná společnost musela proti zúženému chápání onomastiky jako nauce o vzniku, původním významu a změnách jmen vystoupit a předložit své pojetí onomastiky jako: „*nauky o vznikání a fungování propriálních soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav (tj. nejen o konkrétních propriích, ale i např. o pojmenovacích principech, motivech, objektech, areálech atd.)*“⁴

Vlastní jména nám napomáhají k pojmenování objektu jako jednotliviny a tento proces pojmenovávání se váže zejména k jazykovědě, samozřejmě nesmíme opomenout poukazování proprií na mimojazykové skutečnosti (př. komunikační užití jmen je ovlivněno místem a časem komunikace, věkem komunikantů, mírou oficiálnosti dané společenské situace, aj.).

Docházíme k závěru, že onomastika je lingvistická věda, pro niž je charakteristická interdisciplinarita. Užívání proprií je ovlivněno řadou nejen psychologických, ale i sociologických faktorů a v průběhu dlouhého osamostatňování onomastiky, od konce 19. století do druhé poloviny století dvacátého, vznikají nové subdisciplíny: *socioonomastika* (lingvistická disciplína zabývající se vztahem vlastního jména a společenského života) a *psychoonomastika* (lingvistická disciplína zabývající se vztahem vlastního jména a jedincovy psychiky). Z obecně onomastických teoretických východisek čerpá i *onomastika literární* zabývající se funkcí jmen v textu (jméno nejen jako prostředek pojmenovací a identifikační, ale též jako prostředek sociálně klasifikující, charakterizační, asociační či estetický).

1.1.1. Apelativní a propriální sféra jazyka

Apelativa shrnují podstatné rysy pojmenovávané třídy předmětů nebo jevů skutečnosti, mají zobecněný a zobecňující význam, díky kterému označují v aktuálních kontextech abstraktní generický pojem (*Slon je savec.*), nebo se vztahují ke konkrétní jednotlivině (*Slonice z pražské zoo má slůňata.*), popřípadě k určité skupině jednotlivin (*Do pražské zoo přibyli sloni ze zajetí.*)⁵ **Propria** takový pojmově zobecňující význam nenesou, jejich primární funkcí je konkrétní jednotliviny rozlišovat a označovat jako

⁴ Citováno dle: ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, str. 51. ISBN 80-210-2027-x.

⁵ Blíže srov.: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. (Eds.) *Příruční mluvnice češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 78. ISBN 978-80-7106-980-5.

jedinečné objekty, jako objekty jediné svého druhu.⁶ Propria zpravidla nemají významový obsah vytvářený souhrnem významových rysů (designátů), jejich stěžejní funkcí je odkazování ke konkrétnímu jedinci nebo jednotlivině (denotátu).⁷

Přední český představitel onomastiky profesor Rudolf Šrámek zdůrazňuje funkční protiklad dvou různých způsobů vztahu mezi pojmenováním a pojmenovaným v rámci téhož jazyka. Mezi oběma sférami jazyka neexistuje protiklad absolutní. Dokonce můžeme hovořit o oboustranném vztahu.

Pomocí souboru apelativ se vlastní jména v jazyce realizují. Apelativní sféra se stává médiem, ale i zdrojem, který: „*onymické sfěře jazyka poskytuje slovní zásobu, pojmenovací prostředky a postupy pro vlastní propriálně pojmenovací akt.*“⁸ Bylo by však chybné považovat vztah apelativní a propriální složky jazyka za rovnocenný, apelativní sféra jazyka není na onymickou složku toliko bytostně vázána, přesto představují i vlastní jména důležitý zdroj obecných pojmenování.

Tento proces nazýváme **apelativizace** (*deonymizace, deproprializace*). Vlastní jméno se stává apelativem, vlastnosti charakteristické původně pro jednotlivinu či jednotlivce se přenášejí na více objektů (paralelně se rozšiřuje i možnost jejich užití) a nabývají obecnějšího významu (př. *Lazar = individualita, biblická postava / lazar = nemocný, zubožený člověk*⁹), čímž ztrácejí individualitu. Apelativizovaná propria se plně podřizují vlastnostem slov obecných (nejen významově, ale i tvaroslovně a slovtvorně)¹⁰.

Opačný proces představuje **proprializace** (onymizace), kdy z apelativ vznikají nové lexikální jednotky nesoucí veškeré vlastnosti a znaky vlastního jména (*fundující apelativum: písek / nově vzniklé místní vlastní jméno: Písek*).

Setkáváme se i s fundujícím vztahem mezi proprii navzájem, tomuto procesu říkáme **transonymizace**. Propriální funkci onyma plní jiný druh vlastních jmen (proprium *Praha* nikoliv jako zeměpisný název označující město, ale jako jméno restaurace, hotelu, aj.)

⁶ Blíže srov.: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. (Eds.) *Příruční mluvnice češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, str. 78. ISBN 978-80-7106-980-5.

⁷ Blíže srov. ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha : ISV nakladatelství, 2000, str. 56. ISBN 80-85866-57-9.

⁸ Citováno dle: ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, str. 54. ISBN 80-210-2027-x.

⁹ Blíže srov. FILIPEC, J.; DANEŠ, F.; MACHAČ, J.; MEJSTRÍK, V. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha : Academia, 2005, str. 160.

¹⁰ Blíže srov. ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, str. 55. ISBN 80-210-2027-x.

1.1.2. Antroponyma

Jak již bylo výše uvedeno, propria rozlišují konkrétní jednotliviny jako jedinečné objekty. Na základě charakterů těchto označovaných objektů vlastní jména dělíme a získáváme četné množství subkategorií: vlastní jména zvířat (*zoonyma*), vlastní jména rostlin (*fytonyma*), jména místní (*toponyma*), jména lidských výrobků (*chrématonyma*) či vlastní jména osobní, neboli *antroponyma*, která jsou stěžejním tématem této bakalářské práce.

Důležitost vlastních jmen nejen v jazykovém systému, ale též v našem životě zdůrazňuje již František Palacký: „*Jména jsou ty nejstarší památky nejen jazyka našeho, ale i historie; sahajíť až do věkův, ze kterých nám sice ani té nejmenší zprávy psané nezbyvá. Musejíť tedy ovšem také za historické památky považovány býti... Až (nauka o nich) dospěje ku podstatě své, potom jistě vydá i před důležitý užitek jak pro jazykozpyt, tak i pro historii národa našeho.*“¹¹ Takto náš historik vystihuje význam jmen jako plodů dějin a života v minulosti.

Antroponyma bychom podle povahy onymických objektů na základě Šrámkova dělení mohli zařadit do *plánu bionymického*, který zahrnuje nejen antroponyma, ale též pseudoantroponyma¹² a zoonyma. Bionymický prostor je tvořen jmény živých (nebo jakoby živých) onymických objektů.¹³

Antroponymum může představovat vlastní jméno toho daného člověka, v takovém případě hovoříme o *vlastních jménech osobních* nebo jméno celé skupiny lidí, pak se jedná o *antroponyma skupinová*. Skupinová antroponyma používáme k oslovení skupin lidí, jakožto uceleného společenství. Jedná se o jména obyvatelská (*Newyorčan*), vlastní jména rodinná (*Novákovi*) a rodová (*Lucemburkové*) nebo o jména kmenů a národů (*etnonyma*).

Náš zájem bude směřován k vlastním jménům osobním, mezi která řadíme především *jména rodná* (též se setkáváme s označením *křestní*; terminologie je dodnes problematická, a proto se k ní blíže vyjádříme v další kapitole). Od základních podob rodných jmen utváříme *hypokoristika*, jejich domácí podoby. Pod vlastní jména osobní též zahrnujeme *příjmi, příjmení, přezdívky, pseudonyma* a *jména po chalupě* („*příjmení*

¹¹ Citováno dle: DAVÍDEK, V.; DOSKOČIL, K.; SVOBODA, J. *Česká jména osobní a rodová*. Praha : Rodopisná společnost, 1941, str. 5.

¹² **Pseudoantroponyma** jako vlastní jména jedinečných bytostí považovaných za živé. Dle Encyklopedického slovníku se jedná o **nepravá antroponyma**, která používáme k oslovení postav mytologických, pohádkových, alegorických či pojmenování hráček.

¹³ Blíže srov. ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, str. 16. ISBN 80-210-2027-x.

*dřívějšího majitele se často přenášelo na nového majitele z jiného rodu*¹⁴), se kterými se však v dnešní jazykové praxi setkáváme výjimečně.

1.2. Rodné jméno – problematika terminologie, vymezení pojmu

Pod pojmem „rodné jméno“ by si mnohý z nás mohl představit jméno, které získáváme při narození. Jménem, se kterým se narodíme, je však primárně příjmení. Příjmení jako jméno společné pro rodinu, do které novorozenec patří. V onomastice však tímto termínem nejčastěji označujeme tu složku osobního jména, která je nedědičná a jejímž výběrem jsou pověřeni rodiče.

Nejen v letech minulých, ale ještě i dnes se můžeme setkat s problematikou vymezení tohoto pojmu. Úředním termínem je *jméno*, které se však v případě, že není ve spojení se slovem „příjmení“ stává nejednoznačným a můžeme ho obecně chápat jako pojmenování, či název¹⁵. Ve společnosti je pak dodnes vžitý termín *křestní jméno*, který by bylo vhodné používat pouze v křesťanské komunitě, kde jedinec prochází obřadem křtu. Používání termínu *osobní jméno* je zavádějící vzhledem k jeho nadřazenému významu. Tímto termínem totiž v antroponomastice označujeme veškeré druhy pojmenování jedince: příjmení, přezdívky, hypokoristika, aj.¹⁶ „*V jiných jazycích se užívá názvu podle polohy (německy vorname, francouzsky prénom, v maďarštině, která má obrácené pořadí, utónév „zadní jméno“)* V češtině však tohoto způsobu vzhledem k termínu „příjmení“ užít nelze.“¹⁷ Mnozí odborníci poukazují na potřebu tento terminologický problém vyřešit, a to i vzhledem k vzestupující tendenci trendu vícejmennosti.

Pro účely této práce budeme používat pro označení nedědičného jména termín *rodné jméno* (RJ) vzhledem k ustálenosti tohoto označení v odborné literatuře.

Pro mnohé z nás rodné jméno není pouhým jazykovým znakem, ale důležitou složkou naší osobnosti. Z odborného hlediska se však jedná o jazykovou jednotku ze systému proprií, která pojmenovávávaný objekt označuje a identifikuje, ale necharakterizuje. Jedna z nejrozšířenějších definic poloviny 19. století J. S. Milla zdůvodňuje názor, že: „*vlastné meno je značka bez významu, etiketa, ktorú v našej mysli spájame*

¹⁴ Citováno dle: BENEŠ, J. *O českých příjmeních*. Praha : Československá akademie věd, 1962, str. 10.

¹⁵ Blíže srov. ŠMILAUER, V. *Úvodem*. In KOPEČNÝ, F. *Průvodce našimi jmény*. Praha : Academia, 1991, str. 9. ISBN 80-200-0061-x.

¹⁶ Blíže srov. HÁJKOVÁ, E. *Posuny v oblíbě a užívání jména v současnosti*. In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha : UK Pedf, 2004, str. 7. ISBN 80-7290-185-0.

¹⁷ Citováno dle: ŠMILAUER, V. *Úvodem*. In KOPEČNÝ, F. *Průvodce našimi jmény*. Praha : Academia, 1991, str.10. ISBN 80-200-0061-x.

s predstavou pojmenovaného predmetu. Vlastné mená neobsahujú nijaké atribúty, ktoré by definovali pomenovaný predmet. Majú iba denotáciu a nemajú konotáciu.“¹⁸ Mnohé súčasné odborné publikácie však tuto myšlienku čiastočne vyvracajú faktom, že RJ má asociatívnu významovú složku, má konotáciu (napr. užitím jména *Zuzana* označujeme osobu mající jméno, osobu ženského pohlaví).

RJ pro nás do té chvíle než se neseznámíme s jeho nositelem, představuje prázdný pojem. Rodnému jménu nelze porozumět bez vztahu k pojmenovávanému objektu. Denotát je označován prostřednictvím RJ samého, zejména pak prostřednictvím jeho zvukového skladu. „K označovanému denotátu jsou rodná jména v přímém, bezprostředním vztahu, tj. předpokládají znalost referenčního vztahu, vztahu k určitému individu. Obecně je vztah mezi RJ a individuem v jazyce pouze potenciální, skutečný vztah jména a denotátu vzniká teprve v komunikačním aktu.“¹⁹ Teprve ze znalosti situačního kontextu vyplývá, o kterého jedince jde, který jedinec je daným jménem pojmenován.

1.2.1. Motivace vzniku rodných jmen a jejich funkce

Rodná jména vznikají tehdy, kdy se objevuje potřeba jedince zvláštním označením odlišit od ostatních, individualizovat ho a vyčlenit ze skupiny lidí. Užívání vlastního jména předchází jeho samotný vznik, pojmenovací akt. Užitím rodného jména charakterizujeme jedincovo zařazení do společenské vrstvy. Jméno může dále vystihovat tělesné nebo duševní vlastnosti nositele.

V publikacích Miloslavy Knappové se setkáme se základním dělením funkcí rodných jmen na **funkce pasivní**, mezi které řadí *řečovou informaci*, „*poukazující na spojení jména s objektem a na vztah mluvícího k objektu*,“²⁰ *informaci mimolingvistickou* vycházející z obecných znalostí denotátu, nejčastěji se jedná o informace encyklopedického rázu, a *informaci jazykovou*, ze které vyplývají informace jazykového rázu (tvaroslovné, slovtvorné, etymologické, aj.)²¹, a na **funkce aktivní**. Aktivními funkcemi rodných jmen jsou ty, které plní rodné jméno v komunikačním aktu, v řeči. Jak už bylo výše několikrát uvedeno, rodná jména vydělují jedince ze skupiny lidí, tím plní zejména *funkci identifikační (individualizační, nominalizační)* důležitou pro právní

¹⁸ Citováno dle: BLANÁR, V. *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Martin : Matica slovenská, 2009, str. 13. ISBN 978-80-7090-905-8.

¹⁹ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 7. ISBN 80-200-0167-0.

²⁰ Tamtéž, str. 11.

²¹ Tamtéž, str. 11.

legalizaci osobnosti. V případě, že je denotát znám všem účastníkům komunikace, mohou pak RJ plnit *funkci komunikační (deiktickou, odkazovací)*. V minulosti byla v repertoáru jmen jména charakteristická pro pojmenovávání potomků vesnických a pro pojmenovávání potomků městských rodičů. Rodná jména vystupují jako důležitý prostředek k určení sociální příslušnosti k dané třídě/vrstvě, zde hovoříme o *funkci sociální*.

Deskriptivní (charakterizační) a expresivní (emocionální) funkce RJ se vztahují zejména na hypokoristické tvary. (viz kap. 1.4. Hypokoristikon – definice, vlastnosti a funkce)

1.2.2. Proměna repertoáru rodných jmen

V každém jazyce a v každé společnosti se setkáváme se skupinou rodných jmen, ze které rodič volí jméno pro svého potomka. Repertoár RJ se stává zdrojem pro pojmenování dítěte. Rodiče rodné jméno nevytvářejí, nejedná se zde o pojmenovací akt v pravém slova smyslu, jak tomu je u jiných druhů proprií²². Rodná jména pouze volíme, vybíráme si je z hotového onymického systému, který má výrazně proměnlivý charakter, a to díky jeho vazbě na společnost. Systém rodných jmen musí být dostatečně obměňován a doplňován, a to ve vazbě na společenský vývoj a společenské požadavky. Proces proměny repertoáru rodných jmen je třeba usměrňovat a regulovat, jména vždy musí plnit své základní funkce: *společenskou, identifikační a rozlišovací*.

V souvislosti se společenskými potřebami dochází ke vzniku nových, oficiálních podob RJ. Jméno v rámci propriálního systému mění svou podobu, formu. Získává nové slovtvorné kvality, a to hned několika způsoby²³:

- *oživením jména užívaného zejména v minulosti (př.: volba jména, které je současnou společností zapomenuto, Diviška)*
- *přehodnocením původní domácí podoby jmen na podobu základní (v běžném mluveném jazyce považujeme domácí podobu jména za neutrální a bezpříznakovou, hypokoristikon ztrácí častým užíváním širokou společností i v oficiálních sférách své citové zbarvení a stává se základní oficiální podobou jména, Radoslav/Radek)*

²² Blíže srov. MICHALOVÁ, B. *Jméno jako společenská vizitka*. In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha : UK Pedf, 2004, str. 14. ISBN 80-7290-185-0.

²³ Dělení převzato z: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 42. ISBN 80-200-0167-0.

- *dotvářením dosud nedoložených ženských protějšků k existujícím jménům mužským, popřípadě opačným procesem ze jmen ženských (tento proces nazýváme „přechylování“, Zdeněk/Zdeňka)*
- *přejímáním jmen z cizích jazyků (tento jev je výsledkem rozvinutých mezinárodních vztahů a kulturní otevřenosti jednotlivých národů, Dita)*

U posledních tří zmiňovaných procesů dochází ke kodifikaci výsledného tvaru jako základní podoby jména. K přehodnocování hypokoristických podob na základní tvary jména dochází nejčastěji z důvodu příliš dlouhé a nepraktické podoby základního (původně oficiálního) jména (př.: *Magdaléna/Magda*). Tento proces je výsledkem jazykové ekonomiky. Dochází k sblížování oficiálních a neoficiálních podob jmen.

Přijímání cizích jmen do českého jazykového systému je procesem majícím v českém jazyce dlouhou tradici (*jména latinská, hebrejská, německá, aj.*). Nutným požadavkem je jejich začlenění do českého tvaroslovného systému. Podle zakončení cizího jména volíme vzor, který se stává východiskem pro skloňování v rámci systému češtiny. U přejatých jmen ženského rodu se setkáváme nejčastěji se skloňováním podle vzoru „žena“, některá jména zůstávají však nesklonná (*Katrin*). Mužská jména se skloňují nejčastěji podle vzoru „pán“ a „muž“ (*Alan, Lars*).²⁴

1.2.3. Sociální aspekty podmiňující fungování rodných jmen v komunikaci

Užívání rodných jmen v komunikaci je ovlivněno řadou sociálních činitelů. Forma RJ vyplývá z dané společenské situace, v rámci níž komunikace probíhá. Rodná jména se realizují: „*v podobě základní, oficiální, nebo jako tvary domácí, hypokoristika, a to v závislosti na společensky podmíněném druhu komunikace, v níž je různým způsobem realizován komunikační vztah: sdělovatel (mluvčí) – příjemce (posluchač) – situace.*“²⁵ Tvar rodného jména může být ovlivněn stupněm oficiálnosti komunikace, společenskou úrovní komunikujících osob, jejich sociálními rolmi v dané skupině či věkem. Opomenout nesmíme též vztah mezi komunikanty (rovnocenný/nadřazený/podřazený), který vyplývá ze sociálních rolí jednotlivců v rámci skupiny a přítomnost či nepřítomnost pojmenovávané osoby v momentu komunikace.

²⁴ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2008, str. 71. ISBN 80-200-1349-0.

²⁵ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti.* Praha : Academia, 1989, str. 52. ISBN 80-200-0167-0.

Oficiální tvar rodného jména je nejčteněji užíván v psaných projevech, ale i v projevech mluvených, a to úředních či pracovních. V rámci *oficiální sféry* používáme nemodifikovaný, základní tvar RJ. Jeho užívání je podmíněno pravidly etikety (představujeme se celým jménem v jeho základní podobě), úředními podmínkami (vyplňování úředních dokumentů) či hierarchizací vztahu mezi účastníky komunikace (vedoucí pracovního oddělení/zaměstnanec). Ve *sféře neoficiální* má pak vysoké zastoupení užívání tvarů neoficiálních, neúředních podob jmen. Komunikace, v níž užíváme hypokoristika, přezdívky a další derivované tvary RJ, je charakteristická pro rodinný, přátelský či vrstevnický kolektiv (podrobněji o společenské sféře užívání hypokoristik v kapitole 1.4.2.).

1.2.4. Jazyková charakteristika

Kategorie rodu je u rodných jmen dána přirozeným rodem pojmenovávaných jedinců. Ve chvíli, kdy přechází apelativum do propriální sféry jazyka, ztrácí své lexikálně sémantické apelativní rysy a stává se životným.²⁶ Pro rodná jména žen je charakteristické samohláskové zakončení *-a* (*Klára, Anna*), *-e* (*Marie, Libuše*). Pro mužská jména pak zakončení souhláskové (*Filip, Petr, Pavel*), výjimečně vokálové *-o* (*Hugo, Kvido*), *-e/-é* (*Rene, René*), *-í* (*Jiří*) nebo *-a* (*Ota*).

V souhlasu se zakončením RJ jsou základní tvary ženských jmen skloňovány zpravidla podle vzoru žena a růže, tvary mužských jmen podle substantivních vzorů pán a předseda. Na základě těchto vzorů skloňujeme základní a většinu domáckých podob jmen (o jazykové a slovtvorné charakteristice hypokoristik v kapitole 1.4.3.). Jména cizího původu se adaptují na náš morfologický systém, zařazujeme je na základě zakončení k českému deklinačnímu typu tak, aby se dala co nejlépe skloňovat. Rodná jména v českém jazyce tedy nemají žádný specifický deklinační systém.

Pokud bychom chtěli přiblížit kategorii čísla rodných jmen: „z *onymického hlediska se u nich neuplatňuje protiklad singulár-plurál, což vyplývá z jejich gnoseologické podstaty, tj. z toho, že jsou prostředkem vyjádření jedinosti a jedinečnosti, individualizace objektu.*“²⁷ O užívání rodných jmen v množném čísle se Knappová vyjadřuje jako o stylisticky příznakovém (*nevěřící Tomášové*) či kontextově závislém (konstatujeme počet

²⁶ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 14. ISBN 80-200-0167-0.

²⁷ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 15. ISBN 80-200-0167-0.

přítomných jedinců se stejným jménem). Vzhledem k primární individualizační funkci antroponym se však rodná jména užívají zejména v čísle jednotném.

Jazykové zvláštnosti systému rodných jmen můžeme najít nejen v oblasti gramatických kategorií, ale též v oblasti fonologické (zvuková podoba jména, uplatnění opozice konsonant-vokál ve sledu hlásek) či pravopisu (podléhání pravopisné kodifikaci). Těmito odlišnostmi od apelativní sféry se RJ řadí na periférii jazykového systému a vyjadřují specifické významy.

1.2.5. Pojmenovací motiv

Mnohé odborné publikace hovoří o propriálně pojmenovacím motivu. Jedná se o samotný akt volby rodného jména ve chvíli, kdy má na svět přijít nový člen společnosti. Propriálně pojmenovací motiv můžeme charakterizovat jako pohnutky vedoucí k výběru toho daného jména. Antroponyma jsou jevem lingvistickým, tvoří druhou vrstvu jazyka, zároveň je musíme chápat i jako jev široce sociální a ovlivnitelný poměry v dané společnosti. Volba rodného jména je tedy ovlivněna řadou okolností obecně společenských (politických, náboženských, rodinných, aj.), ale i vlivy jazykovými.

1.2.5.1. Jazykové vlivy

Rodiče nejčastěji vybírají z repertoáru rodných jmen charakteristických svou formou pro daný *národní jazyk*. Pojmenovací motiv je výrazně ovlivněn národní příslušností. Rodiče volí jméno: „*typické pro vlastní jazyk a národ, u něhož již jeho forma, tj. především zakončení a pravopis, k danému jazyku odkazují.*“²⁸ Výjimkou je pak výběr RJ z cizojazyčného systému onym za účelem nabytí dojmu mimořádnosti, originality či mezinárodnosti (současný trend volby rodných jmen z anglosaského a amerického repertoáru proprií). Některá rodná jména cizího původu však považujeme za charakteristická pro český onymický repertoár, a to díky tradici jejich užívání na našem území a následnému přejetí (př.: jména biblická, která jsou nejčastěji latinského nebo hebrejského původu, pravopisně i výslovnostně se však přizpůsobila našemu jazykovému systému).

Volba rodného jména je též ovlivněna zřetelem k jeho *jazykové formě*, k jeho gramatickým, pravopisným a výslovnostním kvalitám. Primární význam pro volbu RJ má spojení tohoto jména s daným příjmením. V případě, že příjmení má dlouhý tvar, volí se

²⁸ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 125. ISBN 80-200-0167-0.

jména krátká (snaha o úspornost vyjadřování, tendence racionalizace života, jazyková ekonomika). Důraz je kladen na bezproblémovou vyslovitelnost rodného jména a příjmení jako celku, a proto je volba RJ v určitých případech ovlivněna grafickou podobou (rodiče dávají přednost jménům bez diakritických znamének = pragmatický faktor) nebo fonologickým charakterem jména (požadavek libozvučnosti = estetický faktor).²⁹

Jazykovým propriálně pojmenovacím motivem může být i *etymologie jména*. Rodiče se rozhodují na základě významu jména (ten se zpravidla odráží od významu původního apelativa, od původního obecného významu jména).³⁰ Častým jevem (obecně u antroponym) je *etymologie lidová*, tzv. nepravá.³¹

1.2.5.2. Mimojazykové vlivy

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, rodná jména jsou jevem široce sociálním. Volba jména je odrazem podmínek a poměrů v příslušné společnosti, na základě pojmenovacího motivu lze doložit vztah pojmenovatelů ke společnosti.

Jedním z nejvýrazněji ovlivňujících mimojazykových aspektů jsou *rodinné zvyklosti*. Jméno potomka volíme na základě uchovávaných rodinných tradic, ty mohou být různé. Často se setkáváme s pojmenováváním dětí po prarodičích, rodičích nebo jiných rodinných příbuzných (nejčastěji pak těch, kteří něco dokázali nebo jsou určitým způsobem výjimeční a mají sympatie pojmenovatelů). V jiných rodinách se můžeme setkat s důmyslně promyšlenými „pojmenovacími strategiemi“ (syn získá jméno po dědečkovi z otcovy strany, dcera po babičce ze strany matčiny, jméno bude dáno „křížem“: otec *Petr*, dcera *Petra*/ matka *Pavla*, syn *Pavel*, volba jména na základě počátečního písmena a výsledné podoby iniciál ve shodě s matkou/otcem, aj.³²). Výjimkou není přenechání veškerého rozhodování na starším sourozenci, volba na základě stále se opakujícího repertoáru jmen v rodině nebo dědičnost rodného jména z generace na generaci.

Dalším nejazykovým působením na výběr jména mohou být *místní zvyklosti*. V minulosti (od 14. století) byla určitá jména charakteristická pouze pro děti narozené na

²⁹ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2008, str. 26. ISBN 80-200-1349-0.

³⁰ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 126. ISBN 80-200-0167-0.

³¹ V *Encyklopedickém slovníku češtiny se autoři o lidové etymologii vyjadřují jako o: „nahodilém spojování slov etymologicky neprůhledných se slovy formálně nebo významově podobnými, geneticky však odlišnými.“*

³² Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2008, str. 25. ISBN 80-200-1349-0.

venkově (*Matěj, Kateřina*) a chvíli existoval repertoár rodných jmen volených pro děti z města, tedy z vyšších sociálních vrstev (*Aleš, Jitka*). Od 20. století však tato tendence ustupuje a rozdíl mezi jmény preferovanými ve městech a jmény oblíbenými na venkově klesá.³³ Určování příslušnosti k společenské vrstvě na základě charakteru jména by bylo v dnešní době nespolehlivé a zavádějící.

Silným motivačním podnětem může být *sociální postavení a vzdělání rodičů*. Četnými výzkumy je dokázáno, že rodiče ze vzdělanějších vrstev mají tendenci dávat potomkům jména z historie či literatury. „*Podobná volba může rodiče uspokojovat pocitem prezentace jejich vědomostí, přihlášením se k tradicím a zároveň tendencí k jistému porušování masovosti a všednosti jmen nejjrekventovanějších.*“³⁴ Rodiče ze středních vrstev často volí jméno na základě současných módních trendů a dobové společenské obliby, silnou vazbu mají ale stále ke jménům u nás tradičním a nejčastěji voleným (*Jiří, Lucie*).

V minulých stoletích měla nezanedbatelný vliv na výběr jména církev. „*Je známo, že pro katolické země platil Katechismus Romanus, vydaný po Tridentském koncilu v 16. století, ve kterém se nařizovalo dávat dětem jména svatých, nikoliv jména pohanská.*“³⁵ Přestože vliv církve ztelně upadá, narůstá tendence užívání biblických jmen. Tuto dobovou oblibu starozákonních a biblických jmen můžeme chápat jako celoevropský módní trend, nikoliv jako nárůst přívrženců církve.

Volba rodného jména může být projevem citové vazby na určité místo (*Jadranka*) nebo k profesi (odborník v oblasti fyziky se nechá inspirovat jmény významných objevitelů a vědců z dané oblasti, *Albert*).³⁶

1.2.6. Prožívání antroponym a autonomizace

Pro psychiku člověka a lidskou vyrovnanost, vnitřní harmonii, ztotožnění sama se sebou je důležitá spokojenost se svým rodným jménem (také s příjmením a odvozenými tvary od RJ: přezdívkami, hypokoristiky). Výjimečné a nápadné jméno může způsobovat jeho nositeli hned několik nesnází. V první řadě činí jedince výstředním, upoutává pozornost. Nositel ojedinělého jména se stává snadno zapamatovatelným (ne vždy se jedná

³³ Blíže srov. HÁJKOVÁ, E. *Posuny v oblibě a užívání jména v současnosti*. In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha : UK Pedf, 2004, str. 8. ISBN 80-7290-185-0.

³⁴ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen*. In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka*. Praha : Karolinum, 2010, str. 189. ISBN 978-80-246-1756-5.

³⁵ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2008, str. 50.

³⁶ Tamtéž, str. 32. ISBN 80-200-1349-0.

o výhodu), lidé si na základě neobvyklého jména mohou utvořit představu o mimořádných schopnostech daného jedince. Právě v těchto situacích dochází k *autonominalizaci*, na základě subjektivně negativního vnímání vlastního rodného jména či příjmení jedinec požádá o jeho změnu, jedinec sama sebe přejmenovává. Dalším podnětem pro změnu osobního jména mohou být: špatné rodinné vztahy, hanlivý charakter propria (*Píčová*), náboženské či umělecké důvody.³⁷

1.3. Rodné jméno a příjmení jako celek

Každý občan České republiky je nositelem osobního jména tvořeného dvěma základními členy, rodným jménem a příjmením. Dlouhým společenským a historickým vývojem došlo k ustálení české antroponymické soustavy na užívání dvojčlenného oficiálního jména jako úředně platného pojmenování občana. Rodné jméno je výsledkem volby, příjmení je dědičné (záleží na vzájemné dohodě mezi rodiči, zpravidla se však příjmení dědí po otci). Volbu, zápis, užívání a změnu rodných jmen či příjmení v České republice reguluje zákon č. 301/ 2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a změně některých souvisejících zákonů s účinností ode dne 1. července 2001.

„V rámci současné oficiální antroponymické soustavy sloužící k legalizaci individua je RJ oficiálně ve stavu podřízenosti příjmení, v rodině ovšem, v níž je stálá potenciální přítomnost příjmení, je vůči němu v roli nadřazené.“³⁸ Příjmení slouží k odkazování jedince k danému rodu, poukazuje na jedincovu příslušnost ke konkrétnímu společenství. Je žádoucí, aby byl tvar příjmení neměnný a ustálený, aby byl „z hlediska občanskoprávního a administrativního standardizován, konzervován a vyjmut z vývojových procesů jazyka.“³⁹ Příjmení můžeme považovat pro identifikaci jedince ve společnosti jako primární, rodné jméno pak jako druhotný rozlišující prvek, který slouží k identifikaci členů rodiny mezi sebou.

1.3.1. Přejmenování od jednojmennosti k dvoujmennosti

Prvotně se jedinci ve společnosti rozlišovali pouze na základě rodného jména. Ve chvíli, kdy se české národní společenství početně rozrůstá a i v rámci jedné společenské vrstvy se nachází několik jedinců se stejným rodným jménem, objevuje se tendence ke

³⁷ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen*. In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka*. Praha : Karolinum, 2010, str. 191. ISBN 978-80-246-1756-5.

³⁸ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 6. ISBN 80-200-0167-0.

³⁹ Tamtéž, str. 43.

vzniku dalších jmen, jmen s funkcí rozlišovací. Vzniká dvoujmení, „v tomto dvoujmení rozumí se jméno původní, totiž osobní, většinou křestní (starořímské praenomen, předejmení), a při něm jméno nové, přizvané, příjmení, přízvisko (cognomen); z něho o něco později se vyvinulo jméno rodové (nomen gentis).“⁴⁰ Příjmení se nejdříve ustaluje k pojmenování jedince, až po jisté časové odmlce pro jeho rodinné příbuzné a potomky.

Před vznikem příjmení jako takového jsme se mohli setkat s diferenciací jedinců stejného rodného jména na základě užívání od něho derivovaných tvarů (hypokoristika: *Václav: Váša/Vachek/Vencl*)), později se ke jménu přidával rozlišovací doplněk (volba doplňku na základě podoby jedince: *Veliký*, jeho věku: *Starý*, zaměstnání: *Kovář*, podle polohy obydlí: *Hořejší*, ale i na základě druhého osobního jména, rodného jména po otci: *Hostislav*)⁴¹. Rozlišovací doplňky (přízviska) jsou charakteristické svou neustáleností a proměnlivostí. „Účelem přízvisek nebylo posmívat se nebo označit osobu pro vymezený okruh, ale pro vážný styk s veřejností.“⁴² Jedinec jich může za dobu svého života získat několik (změna povolání/stěhování), i v případě, že je k jeho identifikaci používáno přízvisko pouze jedno, může docházet k jeho tvaroslovné obměně. Ke vzniku příjmení z proměnlivých doplňků dochází teprve tehdy, kdy se tvary přízvisek ustalují.

1.4. Hypokoristikon – definice, vlastnosti a funkce

V Encyklopedickém slovníku češtiny je termín **hypokoristikum/hypokoristikon**⁴³ vymezen jako: „mazlivé, zdobné apod. obměny neutrálních, oficiálních vlastních jmen, zřídka apelativ v důvěrném (rodinném, přátelském, atd.) prostředí“. Slovník též uvádí novodobou definici hypokoristik dle Pastyřika, který chápe hypokoristikon jako „expresivní obměnu neutrálního jména (tj. vlastního jména i apelativa) v neoficiálním prostředí.“ Dále zde můžeme najít stručné shrnutí významu termínu **formální hypokoristikum** Jany Pleskalové, jako: „citově neutrální vlastní jméno formou shodné s hypokoristikem.“

Zákon č. 301/ 2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a změně některých souvisejících zákonů jasně zakazuje v prvním odstavci paragrafu 62 zápis jmen zkomolených,

⁴⁰ Citováno dle: DAVÍDEK, V.; DOSKOČIL, K.; SVOBODA, J. *Česká jména osobní a rodová*. Praha : Rodopisná společnost, 1941, str. 9.

⁴¹ Blíže srov. DAVÍDEK, V.; DOSKOČIL, K.; SVOBODA, J. *Česká jména osobní a rodová*. Praha : Rodopisná společnost, 1941, str. 22.

⁴² Citováno dle: BENEŠ, J. *O českých příjmeních*. Praha : Československá akademie věd, 1962, str. 6.

⁴³ používají se dvě podoby termínu: *hypokoristikon* a *hypokoristikum* (z latiny)

zdrobnělých a domáckých. Stěžejní oblastí užívání hypokoristik je neoficiální komunikace (rodinná, přátelská).

Milan Harvalík zařazuje hypokoristické tvary rodných jmen do oblasti **propriálně komunikačních variant (komunikačních variant vlastních jmen)**. Komunikační varianty proprií vymezuje jako „*takové formy proprií, které vycházejí ze stejného základu (etymonu) jako základní (oficiální) podoba jména, jsou však obměněny hláskově, slovtvorně, paradigmaticky, gramatickým číslem či rodem.*“⁴⁴ Harvalík vychází ze společného základu oficiální formy jména a propriálně komunikační varianty a tyto komunikační varianty označuje jako **allonomy**: „*realizace jazykové jednotky, která umožňuje kompetentnímu mluvčímu určitého jazykového společenství rozpoznat různé formy vlastních jmen jako identické.*“⁴⁵ Mluví si mezi rozmanitými tvary uvědomují spojitost.

V průběhu života se rozsah užívaných hypokoristických podob ve vztahu k jedinci mění. S nejrozmanitějšími podobami se můžeme setkat v dětském a školním věku, ke stáří bude počet derivovaných tvarů rodného jména klesat a budeme se sekávat s oslovováním oficiálním tvarem rodného jména, které je na rozdíl od hypokoristik se svým nositelem trvale spjato, nekolísá a nemění se.

Pastyřík vytýká některým českým lingvistům (Gebauerovi, Šmilauerovi, aj.) jejich chápání hypokoristik jako nově utvořených tvarů. „*Hypokoristika nevnímáme jenom a pouze jako jakési „obměny“ (ba ani jen jako nová slova či dokonce tvary), nýbrž především jako nestandardizované variety synonymické povahy, které v konkrétním jazyce rozhojňují kontaktové a onomaziologické možnosti téměř nekonečnými, rozmanitými a volnými doplněními o expresivně zbarvené onomaziologické prostředky.*“⁴⁶ Pastyřík tedy chápe hypokoristika jako nestandardizovaná pojmenování onymického objektu (jako variety s nesčetnou řadou podob) a kriticky se vymezuje vůči teoriím některých českých lingvistů, kteří vznik hypokoristik chápou jako prvotvoření nových slov.

⁴⁴ Citováno dle: HARVALÍK, M. *Variabilita proprií a její role při konstituování onymických systémů*. In OLOŠTIAK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str. 1.

⁴⁵ Tamtéž, str. 2.

⁴⁶ Citováno dle: PASTYŘÍK, S. *Obhacování hypokoristického parasystému rodných jmen v současné češtině*. In OLOŠTIAK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str. 2.

Hypokoristické podoby RJ mohou plnit funkci charakterizační (deskriptivní), vystihují jedince v jeho individualitě, někdy se od oficiálního tvaru rodného jména vzdalují natolik, že se blíží přezdívám.⁴⁷ Primárně však působí svou expresivitou a emocionalitou. „*Volbou konkrétní domácí podoby RJ lze vyjádřit jednak vlastní citové stanovisko a současně očekávat i citovou reakci adresáta. Hypokoristika osvěžují mluvený projev výrazy se silným citovým nábojem.*“⁴⁸ Subjektivní hodnocení vychází z volby sufixu (-ička, -ák: *Lenička, Evák*).

1.4.1. Vývoj hypokoristických podob rodného jména

Jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, v nejstarším období u nás převládal jednosložkový antroponymický systém. Jedinci měli pouze rodná jména a hypokoristické tvary jmen sloužily k individualizaci a snadnější identifikaci osob. Dále byla v příslušné kapitole vedena řeč o hypokoristikonu jako předchůdci příjmení. V obou těchto funkcích (hypokoristikon jako základní rozlišovací prvek derivovaný od rodného jména a hypokoristikon jako předchůdce příjmení) byla expresivita hypokoristik zeslabena a derivované tvary pomalu přecházely do oficiální sféry.

Hypokoristika s potlačeným citovým zabarvením, tedy *formální hypokoristika*, se stala vzorem pro tvorbu oficiálních podob rodných jmen, příjmí a nakonec i příjmení. Antroponymický systém u nás se postupně ustaluje a standardizuje. V písemných pramenech úředního rázu (urbáře, gruntovní knihy⁴⁹) počet nestandardizovaných podob jmen klesá.⁵⁰

Hypokoristika byla díky své funkci estetické, deskriptivní a expresivní často užívána už v literatuře 19. století. „*Většinou se jimi označují osoby nedospělé, mladé, společensky níže postavené – názorným příkladem je např. dílo Boženy Němcové (Barunka, Jeník, Klárka...).*“⁵¹ Propriálně komunikačními variantami se k pojmenování literárních postav inspirují spisovatelé, potažmo umělci dodnes. Jsou důležitým

⁴⁷ Blíže srov. VOLEJNÍK, R. *Hypokoristické formy rodných jmen dětí a mládeže v Přelouči*. Praha, 2003, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 24.

⁴⁸ Citováno dle: ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 106.

⁴⁹ **Urbáře** vznikali za účelem evidence platů a dávek poddaných vůči vrchnosti. **Gruntovní knihy** (později knihy pozemkové) sloužily k evidenci nemovitého poddanského majetku.

⁵⁰ Blíže srov. ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 15.

⁵¹ Citováno dle: ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík., str. 15.

významovým a charakterizačním prvkem, se kterým často pracujeme v rámci teorie literatury.

Za zmínku též stojí, že hypokoristické tvary RJ byly zaznamenány též v rámci propriální sféry jazyka v Jungmannově *Slovníku česko-německém* vypracovaném v letech 1834-1839, díky kterému došlo ke kodifikaci a ustálení českého jazyka v době Národního obrození.

1.4.2. Užití hypokoristik v komunikaci

Hypokoristika „jsou výrazem vztahu mluvčího k adresátovi a mnohdy jedním z nejvýznamnějších faktorů určujících ráz komunikace a její posun po škále *soukromý/veřejný charakter projevu*.“⁵² Užívání hypokoristických podob rodných jmen je ovlivněno řadou sociálních činitelů. Jelikož se jedná o tvary s výrazným citovým zabarvením, vznikající v rodině nebo nejbližším okolí člověka, není vhodné jejich užívání v oficiální sféře. S hypokoristiky se setkáváme ve sférách polooficiální a neoficiální komunikace. Dále je užití propriálně komunikačních variant „*charakteristické především pro ústní komunikaci, která bývá realizována v tzv. hovorové formě spisovné češtiny, častěji však v nespisovných jazykových útvarech a poloútvarech, jimiž jsou tzv. obecná čeština, dialekty a slangy*.“⁵³

Polooficiální komunikace se vyznačuje snahou o navázání bližšího kontaktu, vytvořením uvolněné a přirozené (neoficiální) atmosféry. Účastníci komunikace se znají (povrchně či důvěrně) a navzájem si tykají. V této komunikační sféře jedinci k oslovení volí obvyklá hypokoristika (stylisticky méně zatížená: *Hanka/Jirka*). *Neoficiální sféra komunikace* poskytuje široké slovtvorné možnosti pro derivování základních tvarů RJ. Fantazii se meze nekladou, výsledný tvar je podmíněn mírou schopností a vynalézavosti daného kolektivu. Volíme hypokoristika stylisticky zatíženější a tvary se důraznějším citovým zabarvením (*Háňa/Jiříček*).⁵⁴ V potaz musíme brát determinaci každé komunikační situace cílem projevu, sociálními rolemi mluvčího a adresáta (příp. adresátů), komunikačním prostředím, aj.

⁵² Citováno dle: HÁJKOVÁ, E. *Posuny v oblibě a užívání jména v současnosti*. In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha : UK Pedf, 2004, str.11. ISBN 80-7290-185-0.

⁵³ Citováno dle: HARVALÍK, M. *Variabilita proprií a její role při konstituování onymických systémů*. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha. Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str.1.

⁵⁴ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 53. ISBN 80-200-0167-0.

Knappová hovoří o *sociálně pragmatickém aspektu* rodných jmen. U určité sociální vrstvy či skupiny (studenti, sportovci) se objevují při derivování základních tvarů rodných jmen a tvorbě přezdívek pojmenovací zvyklosti, charakteristické slovtvorné typy a varianty.⁵⁵

Poměrně zajímavým jevem je výskyt neoficiálních podob rodných jmen ve frazémech (idiomech). Veškeré tvary RJ ve frazémech ztrácejí svou identifikační funkci a stávají se příznakovými. Jako příklad můžeme uvést frazém obsahující rodné jméno a vyjadřující určitou duševní vlastnost: *hloupý Vašek (hloupý Honza)* nebo frazém vyjadřující vlastnost tělesnou: *Ječí tam jak Viktorka u splavu*. Dnes se již méně setkáme s frazémy: *to ti Věna písk* (to se rozumí) nebo *dělat z někoho Vaška* (blázna). Oficiální, ale i hypokoristické tvary jmen se mohou časem stát apelativy: *janek/káča*.⁵⁶

1.4.3. Jazyková a slovtvorná charakteristika hypokoristik

Po jazykové stránce jsou hypokoristika velice blízká rodným jménům. Nejčastěji se nacházejí ve tvaru nominativním a vokativním. Nevytvářejí žádný vlastní deklinační systém. V oblasti oficiálních tvarů RJ se setkáváme s nesklonností zpravidla jen u cizích ženských jmen zakončených na souhlásky *-l (Ráchel)*, *-es (Dolores)*, *-v (Ljubov)*. U tvarů hypokoristik je nesklonnost frekventovanější, a to u ženských jmen zakončených na souhlásky *-i, -y (Kazi, Bety)* a na vokál *-u (Maru, Milu)*.⁵⁷

Setkáváme se s hypokoristickými tvary obecněčeskými a derivovanými tvary RJ více či méně ovlivněnými dialektem. Ovlivnění hypokoristik dialektem je lehce rozpoznatelné, „*protože jejich forma je utvářena hláskoslovím, morfologií a slovtvorbou regionu, na jehož území se vyskytují*.“⁵⁸ Jako příklad Harvalík uvádí hypokoristické tvary *Hadámek, Hanýžka* užívané na Chodsku, *Anče, Eviště, Honziště* z oblasti Podkrkonoší a obměněné tvary rodných jmen jako *Jura, Jožka, Svaťa* či *Liba* užívané na Moravě.

Základní způsob obohacování systému hypokoristik představují slovtvorné procesy odvozené od slovtvorných principů fungujících ve sféře apelativní. Jedná se

⁵⁵ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 54. ISBN 80-200-0167-0.

⁵⁶ Blíže srov. ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík., str. 21.

⁵⁷ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 16. ISBN 80-200-0167-0.

⁵⁸ Citováno dle: HARVALÍK, M. *Variabilita proprietí a její role při konstituování onymických systémů*. In OLOŠTIAK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str.2.

o propriální sufixaci. Dále se můžeme setkat se specifickými prostředky, které se uplatňují zejména ve sféře propriální, a to při tvorbě názvů zveličelých, zdrobnělých (pojmenování výrazně expresivně zbarvená) či tzv. lallnamen (žvatlavá jména: *Jája/Jana*).⁵⁹ I tyto specifické slovtvorné postupy se vyvinuly z postupů apelativních (více o specifických kategoriích hypokoristik v kapitole 1.4.3.4.).

Hypokoristické tvary se utvářejí jak od základních podob rodných jmen, tak od podob již derivovaných. Nejčastějšími slovtvornými způsoby jsou *derivace* (odvozování) a *kompozice* (skládání).

Existují slovtvorné prostředky, které nejsou zastoupeny v oblasti apelativ, ale uplatňují se v oblasti antroponymické soustavy. Jedná se o sufix *-ča*, který užíváme k odvozování ženských a výjimečně i mužských hypokoristik, př. *Elča, Anča, Simča, Pepča*. V dnešním slovtvorném systému dochází ke specifické situaci, kdy sufix *-ča* proniká z onymické sféry do sféry apelativní (*babča, mamča*). Ojedinělým užitím ve sféře apelativní a častějším užíváním v oblasti onymické se vyznačuje sufix *-le* (*Bětule, Jitule*, v apelativní sféře *cukrle*). A nakonec přípony užívané v obou dvou jazykových vrstvách a ve stejném významu: *-ek* (*Vojtišek, schůdek*), *-ík* (*Jiřík, orlík*), *-ka* (*Helenka, ručka*), *-ina* (*Hanina, dívčina*), *-ička* (*Janička, babička*), *-íček* (*Jiříček, tatiček*), *-unka* (*Verunka, dcerunka*). Některé hypokoristické tvary svůj citový význam častým používáním ztrácí a stávají se z nich oficiální tvary rodných jmen, nejčastěji se jedná o jména zakončená na *-a, -ek, -ka*).⁶⁰

1.4.3.1. Vznik a typologie hypokoristik u Knappové

M. Knappová na základě svého výzkumu v 80. letech 20. století získala rozsáhlý materiál užívaných hypokoristických tvarů a vypracovala jejich slovtvornou analýzu. Zabývá se slovtvornými typy obecně užívanými, nikoliv slovtvornými typy užívanými podle nářečních, rodinných či individuálních dispozic.⁶¹ Následující výčet odvozovacích procesů není úplný, vynechanými body se budeme zabývat v jednotlivých kapitolách podrobněji.

⁵⁹ PASTYŘÍK, S. *Obohacování hypokoristického parasytému rodných jmen v současné češtině*. In OLOŠTIÁK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str.2.

⁶⁰ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 29-30. ISBN 80-200-0167-0.

⁶¹ Tamtéž, str. 31-36.

1) K odvozovacímu základu (začátku, středu nebo konci jména) připojujeme odvozovací sufix, který může být i nulový.

- a) Hypokoristikon vzniká odtržením zakončení (koncového morfému) fundujícího jména, u složených jmen jejich druhé části, a připojením sufixu (též nulového): *Tomáš-Tom, František-Franta, Přemysl-Přemek, Marie-Máňa*.
- b) Hypokoristikon vzniká vynecháním první, popř. i druhé slabiky, u složených jmen první části fundujícího slova, a připojením sufixu (též nulového): *Alžběta-Běta, Kristýna-Týna, Alois-Lojza, Jakub-Kuba*.
- c) Hypokoristikon je tvořeno ze střední části jména, zpravidla odtržením první slabiky a zároveň zakončení (koncového morfému) fundujícího slova; k střední části je připojován sufix: *Antonín-Tóna, Alexandr-Saša/Lexa, Anastázie-Stáza*.
- d) Hypokoristikon vzniká vynecháním větší či menší středové části fundujícího jména, eventuálně připojením sufixu: *Veronika-Venka, Viktor-Víťa*.
- e) Hypokoristikon vzniká z jiného základu, obvykle převzatého z cizího jazyka: *Pepa* z italského hypokoristika *Peppe* (z Guiseppe), *Honza* z německého *Hans* (z Johannes).

2) Ve funkci hypokoristika se užívá základní podoba jména.

- a) Podoba téhož jména: *Eva* je oslovoována *Evo*.
- b) Podoba jiného, zpravidla formálně podobného jména: hypokoristikon *Dana* pro *Danielu* i *Dagmaru*.
- c) Cizí ekvivalent základní podoby: *John* pro *Jana*, popř. cizí podoba jiného, formálně podobného jména: *Agnes* (z Anežka) pro *Alžbětu*.

3) Ve funkci hypokoristika se užívá domácí podoba jiného jména: Helena je v domácím prostředí oslovoována jako Amálka (jde tu již o přechod k přezdívám)

4) Při odvozování hypokoristik dochází k závažným samohláskovým i souhláskovým alternacím.

- a) Samohláskové alternace:
 - dloužení: a-á (*Gabriela/Gábina*), e-é (*Petr/Péťa*), i-í (*Jiřina/Jířa*), o-ó (*Antonín/Tóna*)
 - sloužení se změnou samohlásky: e-í (*Vojtěch/Vojtíšek*), o-ů (*Kryštof/Kryštůfek*)

- přehláska: a-e (*Jan/Jeník*), á-é (*Václav/Véna*)
- b) Souhláskové alternace:
- měkčení: d-d' (*Bedřich/Béd'a*), t-t' (*Petr/Pé'ta*), n-ň (*Monika/Móňa*), k-č (*Zdenka/Zdenč'a*), ch-š (*Michal/Míša*), h-ž (*Drahuše/Dráž'a*), s(z)-ž (*Josef/Jož'a*), r-ř (*Marie/Má'ra*)
 - tvrdnutí: d'-d (*Vladimír/Vladek*), t'-t (*Vojtěch/Vojta*), ň-n (*Antonín/Tonda*), ř-r (*Jiří/Jirka*)

5) Hypokoristika se tvoří na základě různých zvukových variací.

- a) Nejčastěji opakováním první slabiky jména: *Jaroslav-Jája, Ludmila-Lulu*.
- b) Méně obvyklé je využití pouze první souhlásky jména opakované i ve slabice následující: *Vladimír-Vova, Bohumil-Boba*.
- c) Dítě si samo utváří zvukovou variaci svého jména: *Věra-Jeja, Zdeněk-Neňa*.

1.4.3.2. Odvozování hypokoristik příponami

Jak již bylo řečeno, hypokoristika odvozujeme z fundujícího jména, které může být jak ve tvaru základním, tak ve tvaru odvozeném (hypokoristickém). K odvozování užíváme řadu přípon, obecněji řečeno: *formantů*. Konsonantický základ přípon je tvořen hláskami: *k, l, m, n, d, j, r, s, š, ž*.⁶² Výčet formantů (podložený výzkumem) následuje v empirické části bakalářské práce (viz kap. 2.2.4. a 2.2.5.), zde je prostor vymezen pouze pro nejzákladnější přípony používané k odvozování hypokoristik.

Z hlediska četnosti výskytu jsou u maskulin nejpoužívanější přípony: *-ek, -a, -an/-án, ø* (nulový formant) *-ik/-ík*. Hypokoristické tvary feminin vzniklé derivací jsou pak charakteristická zakončením: *-ka, -a, -ča, -i/-í/-y/-ý, -ina/-yna/-ína, -uška*.⁶³ K obecně nejfrekventovanějším pak patří přípony *-a, -ka, -i, -y* a přípona mužských jmen *-ek*. Tento jev je dán existencí obourodých přípon *-a, -ča, -da, -ja, -ka, -na/ -ňa, -ša, -o, -í, -y*. Hypokoristika derivovaná těmito příponami se užívají pro oba dva rody (*Janča/Pepča*).⁶⁴

⁶² Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 33. ISBN 80-200-0167-0.

⁶³ Blíže srov. ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 101.

⁶⁴ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 34. ISBN 80-200-0167-0.

Novodobější výzkum Štěpánkové-Valáškové hovoří o unisex vlně a o tendenci navyšování obourodých přípon (-ák, -ik/-ik, -áč, -ajs, -ajzna, -an, -as).⁶⁵

Existují též hypokoristika, jejichž formanty nebo zakončení obsahují vokály: -i, -í, y, -ý (*Jani, Eví, Luky, Kristý*). Tato zakončení jsou pro český jazyk netypická a setkáváme se s nimi spíše u slov cizího původu.⁶⁶

1.4.3.3. Hypokoristika vzniklá skládáním

Kompozice se v rámci tvorby hypokoristických podob uplatňuje jen zřídka. Tento slovotvorný proces byl častý v době Slovanů (dědictví indoevropské kultury) a k jeho oživení dochází v době národního obrození. Složená rodná jména (některá se používají i v dnešní době) jsou vesměs dvoučlenná. Prvním členem kompozita může být substantivum (*Bohumil*), adjektivum (*Svatomír*), sloveso (*Kazimír*), zájmeno (*Soběslav*) nebo příslovce (*Spytihněv*; *spyti* = marně). Druhý člen složeného rodného jména pak má charakter substantiva (*Přemysl*), adjektiva (*Slavomil*) či verba (*Ratibor*).⁶⁷ Hypokoristika vzniklá kompozicí mohou vypadat následovně: *Karloděj, Petroslav*, aj.

1.4.3.4. Specifické způsoby tvorby hypokoristických podob

Mezi specifické způsoby tvoření domácích podob rodných jmen můžeme zařadit proces upravování RJ a proces užívání jiných rodných jmen. Mezi specifické procesy upravování RJ řadíme *unipolarizaci* (hypokoristikon je tvořeno od libovolné části složeného antroponyma: *Jaroslav: Jarda/Jarek/Jardík, Sláva/Sláveček/Slávek*), *redukce* (ve fundujícím antroponymu jsou redukovány hlásky, slabiky, části slov, a to bez ohledu na slovotvornou platnost, sémantiku či výstavbu slova: *Robert-Bert, Daniela-Nela*), *reeduplikace* (iniciálové slabiky jsou zdvojovány: *Jarmila, Jaroslav, Jaromír-Jája*), *adaptace* (využívání souhláskových a samohláskových alternací ojedinělých pro onymickou sféru: *Michal-Mišánek/Mišelín*). Do specifických procesů užívání jiných RJ řadíme *propriální konverzi* (změna gramatického rodu: dívku jménem *Jana* oslovujeme hypokoristickými tvary mužského rodu: *Honzin*), *propriální asumpce* (z cizojazyčných forem vytváříme hybridní kvazicizojazyčné formy: *Jan-Džon, Milan-Milaňino*).⁶⁸

⁶⁵ Blíže srov. ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 101.

⁶⁶ Tamtéž, str. 103.

⁶⁷ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 37. ISBN 80-200-0167-0.

⁶⁸ PASTYŘÍK, S. *Obohacování hypokoristického parasytému rodných jmen v současné češtině*. In OLOŠTIAK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012,

1.4.4. Specifické kategorie hypokoristik

1.4.4.1. Názvy zdrobnělé

Zdrobnělé názvy (deminutiva) upravují význam základových slov kvantitativně. V apelativní sféře často označují věci menší: *stolek, oslík, sklenka*. Význam deminutiv je doprovázen příznakem emocionálním, někdy mají zdrobnělé tvary pouze emocionální význam, zpravidla kladný: *dědeček, bratříček*. V mužském rodě jsou základními příponami *-ek/ -k-*, *-ík*, v ženském *-k(a)* a ve středním *-k(o)*. Pro utvoření deminutiv druhého stupně užíváme složených formantů: *-eč(e)k, -ič(e)k, -ečk(a)*⁶⁹ Umocnění deminutivního charakteru lze dosáhnout slovtvorným procesem zdvojování a prolínání jednotlivých přípon. Před základní sufix používaný pro zdrobňování vkládáme elementy: *-en-, -eč-, -in-, -un-, -ul-, -uš-, aj..*⁷⁰ Tímto vznikají celé deminutivní řady: *Petra/Petruška/Petrunka/Petrulka/Petrulinka/Petrulečka/Petrulenska*. Deminutivní přípony můžeme tedy chápat jako formanty odrážející expresivní příznak, zpravidla kladný. Kategorie zdrobnělých názvů se překrývá s *meliorativy*, mazlivými výrazy. „*Meliorativní zdrobňování, k němuž dochází nejprve v rodině, je jedno z nejčastějších, a takto oslovované děti je mnohdy považují za neutrální.*“⁷¹ Oslovení v nezdrobnělé podobě v mateřských nebo základních školách mohou pociťovat jako kárající a hrubé.

1.4.4.2. Názvy zveličelé

„*Zveličelé názvy (augmentativa) mají vedle významu něčeho, co má větší velikost než obvykle, vždy příznak expresivní, obvykle pejorativní*“⁷². *Ten u mnohých převládá a jeví se jako základní. Tvoření je velmi omezené a často jen příležitostné. Hojnější je za hranicemi spisovného jazyka.*“⁷³ V MČ se jako základní augmentativní formanty uvádí: *-ák, -isk(o), -as, -an, -izn(a)*, v rámci rodných jmen a hypokoristik by se mohlo jednat o následující tvary: *Petrák/ Petřísko/ Jiřan/ Jiřas/ Janizna*. Ne vždy však s sebou tyto tvary nesou pejorativní význam, mohou být používány například při škádlení.

ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW:

<<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>. str.3.

⁶⁹ Blíže srov. DOKULIL, M.; HORÁLEK, K.; HŮRKOVÁ, J.; KNAPPOVÁ, M.; PETR, J. (Eds.) *Mluvnice češtiny I*. Praha : Academia, 1986, str. 301.

⁷⁰ Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha : Academia, 1989, str. 35. ISBN 80-200-0167-0.

⁷¹ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen*. In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka*. Praha : Karolinum, 2010, str. 190. ISBN 978-80-246-1756-5.

⁷² **Pejorativní výrazy můžeme chápat jako výrazy zhrubělé.**

⁷³ Citováno dle: DOKULIL, M.; HORÁLEK, K.; HŮRKOVÁ, J.; KNAPPOVÁ, M.; PETR, J. (Eds.) *Mluvnice češtiny I*. Praha : Academia, 1986, str. 303-304.

1.4.4.3. Lallnamen

Českým synonymním označením pro německý termín *lallnamen*, používaný v odborné literatuře, jsou tzv. *žvatlavá jména*. Jedná se o zvláštní skupinu hypokoristik utvořených na základě zjednodušené dětské řeči a výslovnosti, vyznačující se šišláním či žvatláním. Jejich podoba bývá značně vzdálená výchozímu rodnému jménu. Ve žvatlavých jménech se zpravidla vyskytují hlásky *j*, *d*, *š* a *ť*, které se dětem snadno vyslovují (*Áša-Alenka*, *Máťa-Markéta*, *Dáda-David*).⁷⁴ Tato hypokoristika vznikají často na základě zvukových variací (viz kap. 1.4.3.1.).

1.5. Přezdívky – obecná charakteristika

Přezdívky řadíme mezi neoficiální způsoby pojmenování. Jejich volba a užívání „je sociolinguvistický proces stále živý, nikým nepodporovaný a neusměrňovaný. Je typický pro určité sociální skupiny, jakými jsou např. skautské, studentské, sportovní, pracovní či různé zájmově zaměřené kolektivy.“⁷⁵ Obdobně jako u hypokoristik závisí výsledná podoba neoficiálního pojmenování na pozorovacích, inteligenčních, fantazijních a slovtvorných schopnostech skupiny, která přezdívku utváří a do níž pojmenovávaný jedinec patří. Forma přezdívky je určována kolektivem, jedincova přání jsou málokdy tolerována. Získání přezdívky a její užívání je sociálně závazným a prestižním jevem (neexistence přezdívky je tolerována u jedinců, kteří mají neobvyklé jméno: *Jonáš*, *Rebeka*).⁷⁶

Přezdívky jako neúřední podoby jmen tvoří početnou vrstvu proprií. Jelikož v komunikaci zastupují funkci rodného jména, měly by být podle pravidel českého pravopisu psány s velkým počátečním písmenem.⁷⁷ Z hlediska formy užíváme přezdívky jednoslovné a výjimečně víceslovné (*Kata-Kity*, *Rob Roy*). Obecně platí, že jejich užívání není řízeno souborem striktních jazykových nebo společenských pravidel.⁷⁸ Právě díky volnosti ve slovtvorném vzniku i společenském užívání jsou přezdívky početnou a pestrou skupinou proprií.

⁷⁴ Blíže srov. ŠTĚPÁNKOVÁ-VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže*. Praha, 2001, Vedoucí práce Milan Harvalík, str. 72.

⁷⁵ Citováno dle: KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen*. In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka*. Praha : Karolinum, 2010, str.191. ISBN 978-80-246-1756-5.

⁷⁶ Tamtéž, str. 191.

⁷⁷ Výjimkou jsou *nicky*, *uživatelská jména (přezdívky) na internetové síti, používaná při práci s počítačem*

⁷⁸ Blíže srov. KVÍČALOVÁ, M. *Přezdívky v dětském kolektivu*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2010, Vedoucí práce Ladislav Janovec, str. 8

Přezdívky (obdobně jako hypokoristika) vznikají za účelem jazykové ekonomie (proměna dlouhého RJ či příjmení na krátkou přezdívku je úsporná), výstižnosti, originality či vtipu. I těmto neoficiálním podobám rodného jména přisuzujeme funkci estetickou, demonstrativní, honorifikační, apelující, aj. „*Podmínkou hojného a pestrého tvoření je pevná soudržnost společenského celku, způsobená společným životem a společnými, zvláště těžkými osudy.*“⁷⁹

V rámci skupiny přezdívek můžeme rozlišovat přezdívky pravé a nepravé. *Pravé přezdívky* chápeme jako: „*obměny rodných jmen, které mají pro svou neobvyklost a jedinečnost schopnost individualizovat (Kardanka-Kateřina), a obměny a deformace příjmení spojené s novou motivací (Duch-podle příjmení Dušan a záliby v nočních bojových hrách).*“⁸⁰ Jak již bylo řečeno, souhrnně bychom pravé přezdívky mohli charakterizovat jako neoficiální podoby jména užívané ve funkci jména rodného. Klíčovým aspektem pro tvorbu skutečné přezdívky je změna motivace, tzn. pouhé obměny či deformace rodných jmen nepovažujeme za skutečné přezdívky, ale za *přezdívky nepravé*.⁸¹ Nepravé přezdívky mohou vznikat přiřazením rýmu k RJ z apelativní vrstvy jazyka: *Dominik-Kominik, Jitule-Vrtule* (v případě, že by Dominik chodil stále ušpiněný a Jitule se vykrucovala z problémů, jednalo by se o přezdívky pravé), popřípadě obměnou hláskového skladu výchozího jména: *Monika-Monokl*.⁸²

Motivem pro tvorbu přezdívek v kolektivu mohou být vlastnosti přezdívaného týkající se jeho vzhledu (*Čahoun*), vlastností a schopností (*Včelka Mája*), zájmů a koníčků (*Modelář*), povahy a charakteru (*Bručoun*), jednání a chování (*Slídil*), inteligence (*Rozumbrada*), aj. Přezdívka může být nadále utvořena na základě příhody či přeřeknutí, v kolektivu se může k oslovování jedince používat přezdívka utvořená v rodině během jeho dětství. Častými případy pak jsou přezdívky vzniklé na základě oblíbenosti populární (sportovní, televizní, zpěvácké) osobnosti či neoficiální tvary vzniklé z příjmení (*Rachůnek-Rachna, Hrubý-Hrubas*). Tvorba přezdívek je neomezená a motivů pro vznik těchto neoficiálních podob rodných jmen a příjmení může být celá řada.

⁷⁹ Citováno dle: KVÍČALOVÁ, M. *Přezdívky v dětském kolektivu*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2010, Vedoucí práce Ladislav Janovec, str. 8.

⁸⁰ Tamtéž, str. 9.

⁸¹ Blíže srov. KVÍČALOVÁ, M. *Přezdívky v dětském kolektivu*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2010, Vedoucí práce Ladislav Janovec, str. 9.

⁸² Blíže srov. KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen*. In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANNOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka*. Praha : Karolinum, 2010, str. 191. ISBN 978-80-246-1756-5.

2. Praktická část

2.1. Výzkum motivace oslovování hypokoristiky – metodologie

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na výzkum motivace oslovování hypokoristiky. Cílem celého prováděného výzkumu bylo zjistit, jak jsou děti předškolního a mladšího školního věku oslovovány nejen rodiči, ale i kamarády. Jakým způsobem se po lingvistické stránce oficiální podoba jejich rodného jména a příjmení v jednotlivých situacích mění a proč, jaká je osobní motivace jednotlivců k volbě daného tvaru rodného jména či příjmení, jaká je motivace pro tvorbu přezdívek v dětském kolektivu či v rodině.

Smíšený výzkum, který představuje „*obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmatata v rámci jedné studie*“⁸³ nám dovoluje získat informace kvantitativního i kvalitativního rázu. Funkci kvantitativního výzkumu v našem šetření plní dotazník s otevřenými otázkami, díky kterému jsme získali data z větší skupiny respondentů. Výhodou informací získaných z dotazníkového šetření je nejen jejich množství, ale též jejich relativní nezávislost na výzkumníkovi a možnost výzkumná data zobecnit. Jedním z hlavních záměrů při tvorbě dotazníku bylo získat dostatečně reprezentativní vzorek hypokoristických tvarů jmen, a to takový, aby se objektivně mohla stanovit produktivita tvoření hypokoristik. Dále měl dotazník poskytnout dostatečný antroponymický materiál pro lingvistickou analýzu hypokoristických podob rodných jmen. Stěžejní otázky dotazníku pak byly směřovány k osobní motivaci při oslovování a sociální platnosti jména v konkrétní situaci.

Kvalitativní část výzkumu plní funkci doplňkovou a zpřesňující. Nezúčastněné pozorování poskytuje výzkumníkovi možnost sledovat objekt, popřípadě objekty v jejich přirozeném prostředí a interakci. Pozorování byli jak jednotlivci, tak celé skupiny objektů. Tento postup byl zvolen pro získání autentických informací o tom, jak se děti oslovují mezi sebou, zda k oslovování používají hypokoristické tvary jmen či přezdívky.

Strukturovaný rozhovor přináší do našeho výzkumu nový úhel pohledu, neboť je zaměřen nejen na rodiče, ale zejména na děti. Otázkami směřovanými k dítěti jsme zjišťovali, jak dítě své jméno vnímá, jaké tvary svého rodného jména upřednostňuje. Dále byl zájem směřován k vlastní tvorbě hypokoristik u dětí. Zjišťovali jsme, jak se mezi sebou

⁸³ Citováno dle: HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2008, str. 58. ISBN 978-80-7376-485-4.

děti vzájemně oslovují, jaké tvary rodných jmen k oslovování spolužáků či kamarádů preferují.

Kvalitativního výzkumu se zúčastnili respondenti z dotazníkového šetření. Nebyla stanovena žádná přísnější kritéria výběru. Rozhovory byly provedeny s těmi respondenty, kteří byli otevření vzájemné spolupráci.

2.2. Dotazníkové šetření – obecné informace

Kvantitativní výzkum byl proveden na území Středočeského kraje, dále v oblasti Královéhradecka a na území Hlavního města Prahy, a to v časovém rozmezí od března do května roku 2013. Dotazníkového šetření se aktivně účastnilo 45 rodin, počet subjektů dotazníků je 68, 19 dětí předškolního věku a 49 dětí mladšího školního věku. Ve výzkumu jsou zahrnuta jména 38 dívek a 30 chlapců. Celkový počet dívčích jmen vzhledem k jejich opakování je 29. Celkový počet jmen chlapeckých je 20. Respondenty byli rodiče dětí z prvního stupně základních škol a rodiče dětí ze škol mateřských.

Respondenty byli rodiče dětí docházejících do školní družiny při Základní škole Velké Poříčí a jedinci s dětmi v požadovaném věku z okruhu známých a příbuzných.

2.2.1. Tvorba výzkumných otázek

Při tvorbě dílčích výzkumných otázek jsme vycházeli z hlavních cílů bakalářské práce. Výsledný dotazník se skládá z deseti otevřených otázek, každá z nich sleduje určitý tematický okruh daný dílčími výzkumnými otázkami.

Dílčí výzkumné otázky:

1. Obměňují rodiče při oslovování svých potomků tvary rodných jmen, utvářejí jejich hypokoristické podoby? Jaká je slovtvorná charakteristika hypokoristik?
2. Je aktivně měněn a využíván též základní tvar příjmení dítěte?
3. Jaký účel plní oslovování pomocí hypokoristik či přezdívek? Jaká je osobní motivace pro jejich užívání?
4. V jakých sociálních situacích propriálně komunikační varianty (PKV)⁸⁴ vznikají?
5. Jakým způsobem se na proměně základního tvaru rodného jména či příjmení podílejí vrstevníci?

⁸⁴ propriálně komunikační varianty (PKV) chápeme jako veškeré obměny osobního jména v rámci komunikace, řadíme mezi ně: hypokoristika, lallnamen (žvatlavá jména) a přezdívky

Výzkumné otázky (otázky 1-10) jsou obsaženy v následujícím vzorovém dotazníku. Během výzkumu byl preferován osobní kontakt a předání, elektronickou formou bylo posláno 10 dotazníků, vyplněny však byly pouze čtyři dotazníky. Zvolený vzorový dotazník byl respondentem vyplněn pro dva objekty najednou (sestry). Lze si povšimnout obdobného tvoření a používání hypokoristických tvarů jmen dívek.

Milí rodiče,

budu velice ráda, pokud se rozhodnete tento dotazník vyplnit. Jedná se o stěžejní část mé bakalářské práce vypracovávané v rámci studia na Pedagogické fakultě v Praze. Dotazník se skládá z deseti otázek zaměřených na způsob, jakým své děti oslovujete. Účelem práce je zjistit Vaši osobní motivaci k užívání domácích podob jména.

Děkuji za spolupráci, Eliška Hrubá.

Celé jméno dítěte *rodné jm., křestní jm., příjmení	Klára Bačkovská Šárka Bačkovská
Věk dítěte	obě 8 let
Úroveň Vašeho vzdělání *ZŠ, SŠ, VŠ (nepovinný údaj)	VŠ (jen Bc.)

- Vypište veškeré tvary rodného jména, kterými své dítě oslovujete. (př. dítě se jménem Klára oslovujeme: Klárko, Klárušáku, Klárino, Kláruš, Klárinko...)**
Klári, Klárinko, Klárko, Klárinečko, Kláříku, Klárino (!)
Šári, Šárinko, Šárko, Šárinečko, Šáříku, Šárino (!)
- Obměňujete podobným způsobem i základní tvar příjmení Vašeho dítěte? Pokud ano, vypište opět celou řadu užívaných tvarů. (př. na dítě s příjmením Cermonová můžeme zavolat: Cermonko, Cermanice, Cermanovko...)**
slečno Bačkovská
- Jak domácí podoby jména Vašeho dítěte vznikaly?**
Klárinko + Šárinko oslovení po narození
Kláříku + Šáříku vymyslely holky samy až s nástupem do školy
- Proč dítě domácími podobami jména oslovujete?**
Domácké oslovení vyjadřuje emoce - jednoduše to, že je mám ráda. Dceři (ačkoli se jmenuje Klára) jsem nikdy neřekla Kláro – je to studené, úřední. Druhé jméno Šárka je měkké již v oficiálním tvaru, takže oslovení Šárko používám.
Také bych nechtěla, aby mi děti říkaly matko. Jedna dcera mě oslovuje mami, druhá Ďuďu.

5. V jakých situacích tyto domácí obměny jména užíváte?

Šárinko + Klárinko – např. když potřebuji, aby mi něco donesly nebo udělaly (úkoly do školy, čištění zubů, úklid oblečení...)

Šáříku + Kláříku – spíše v situaci, kdy je chci pozlobit (spíš s humorem) – ode mne toto oslovení moc nemají rády

Šárino + Klárino – to už se musím opravdu zlobit, abych toto oslovení použila (např. pokud si vzájemně ublíží)

6. Jakou podobou jména se oslovuje dítě samo, jak si říká?

Klárka

Šárinka, Šárka

7. Jakým způsobem obměňují jméno Vašeho dítěte jeho kamarádi, spolužáci nebo sourozenci, jak ho oslovují oni?

Kamarádi: Šárko, Šári + Klárko, Klári

Navzájem: všechny výše uvedené tvary

Jedna z babiček používá jako běžné oslovení Šárino (ale již ne Klárino)

8. Má Váš potomek přezdívku/y? Pokud ano, jaké? (můžete též uvést, jak přezdívky vznikaly)

Přezdívky nemají – ve škole jim někdy říkají Bačkory (podle příjmení)

9. Byla volba rodného jména pro Vaše dítě ovlivněna domácími podobami tohoto jména? V případě, že ano, vysvětlete.

Výběr jména záležel na tom, aby neměly blízko sebe narozeniny a svátek, dále na tom, protože to jsou dvojčata, aby si jména byla podobná zvukem i délkou, aby při oslovování byla možnost krátkého tvaru jména, a aby obsahovala R. Také jsem chtěla, aby bylo jméno použitelné při oslovování v dospělosti.

10. Napište prosím, jakým tvarem jména se na dítě obracíte nejčastěji, a proč. (pouze jeden tvar)

Šári + Klári – je to krátké, není to tvrdé

Jinak děti oslovuji poměrně často ne jménem, ale např.: zlatíčko, kočička, čičinko...

2.2.2. Repertoár dívčích jmen

Následující abecední seznam 29 dívčích jmen plní funkci přehledu všech hypokoristických podob utvořených k danému rodnému jménu. V seznamu jsou též uvedena lallnamen - žvatlavá jména (*Barbora/Bája*) a přezdívky utvořené na základě nositelova RJ (*Barbora/Barbulínek*: přezdívka utvořená podle oblíbené pohádkové postavy: *Budulínek*), tyto tvary jsou uvedeny za lomítkem. V závorce je vždy uveden počet respondentů se stejným jménem a počet propriálně komunikačních variant RJ. Pro lepší

pochopení vysvětlíme číselný záznam slovy na daném příkladu: Adéla (2, 10); v našem výzkumu jsou zahrnuty 2 nositelky tohoto jména, celkově k tomuto jménu bylo v dotazníkovém šetření zjištěno 10 tvarů rodného jména.

Dále jsou ve výčtu hypokoristik plnou čarou podtrženy ty tvary, které jsou k oslovování jedince v rodině používány nejčastěji.

Adéla (2, 10): *Adélka, Adelinka, Adelajda, Adelajzna, Adu, Aduš, Áďa, Ádinka, Ad'ouš/Adumil*

Adriana (1, 2): *Adrianka, Áďa*

Alexandra (1, 9): *Alexa, Saša, Saška, Sašenka, Sašinka, Sašulka, Sašíček, Sašáček, Sašena*

Amelie (1, 9): *Amálka, Amálsón, Ami, Ame, Máli, Málinka, Málínečka, Málči, Málče*

Andrea (1, 7): *Andrejka, Andrej, Ája, Áňa, Any, Anynka, Anyna*

Aneta (2, 10): *Anet, Anetka, Anetinka, Anet'ák, Anda, Any, Áňa, Aninka, Aňulka, Aňulína*

Anna (1, 9): *Anička, Aninka, Anča, Ančí, Áňa, Andula, Andulička, Andulán/Anastazie*

Barbora (5, 15): *Bára, Barča, Baru, Barunka, Baruška, Baruš, Barborka, Barbuška, Barbucha, Barouš, Barče/ Bája, Bajoušek, Babulínek, Barbulínka*

Beáta (1, 7): *Beátka, Beátečka, Beynka, Béja, Bejí, Bejínka/Béba*

Denisa (1, 5): *Deniska, Denda, Déňa, Deňulka, Dend'ulinka*

Eliška (1, 5): *Elinka, Eli, Elda, Eld'ouš, Eliána*

Eva (1, 8): *Evička, Evka, Evík, Evinka, Evunka, Evina/ Bebuna, Bebuška*

Ilona (1, 9): *Ilonka, Ilonečka, Iluška, Ilínka, Iloneta, Ilůna, Ilonice, Ila, Ilča*

Karolína (1, 10): *Karolínka, Kája, Kajka, Kájuš, Kájuška, Kájínek, Kájuna, Kájúše/Karel, Karlos*

Klára (1, 6): *Klárka, Klárinka, Klárínečka, Klárik, Klárina/Kála*

Lenka (1, 3): *Lenička, Lenča, Léňa*

Liliana (1, 4): *Lili, Lilianka, Lilka, Liloušek*

Lucie (1, 7): *Lucka, Luci, Lucík, Lucinka, Lucíánek, Lucián, Lůca*

Marie (1, 4): *Mari, Mári, Marinka, Marča*

Martina (1, 2): *Martinka, Marťa*

Nikola (2, 9): *Nikolka, Nikolinka, Nikol, Nikča, Nika, Niki, Nikinka, Nikísek, Nikoletka*

Pavlna (1, 4): *Pavla, Pavluška, Pájinka, Pája*

Petra (2, 11): *Petru, Péťa, Peťula, Peťulka, Petruška, Petruše, Petrušák, Petrušátko/Trutruška, Ťuťula, Trutra*

Sofie (1, 3): *Sofi, Sofča, Sofinka*

Šárka (1, 5): *Šárinka, Šári, Šárinečka, Šářík, Šárina*

Tereza (2, 8): *Terezka, Terka, Terina, Terinka, Terýzek, Terezáček, Terezáč, Terčule*

Valerie (1, 9): *Valérka, Valinka, Valinečka, Valina, Valísek, Vali, Vala, Vája, Valča*

Vendula (1, 4): *Vendulka, Venda, Vendy, Vend'as*

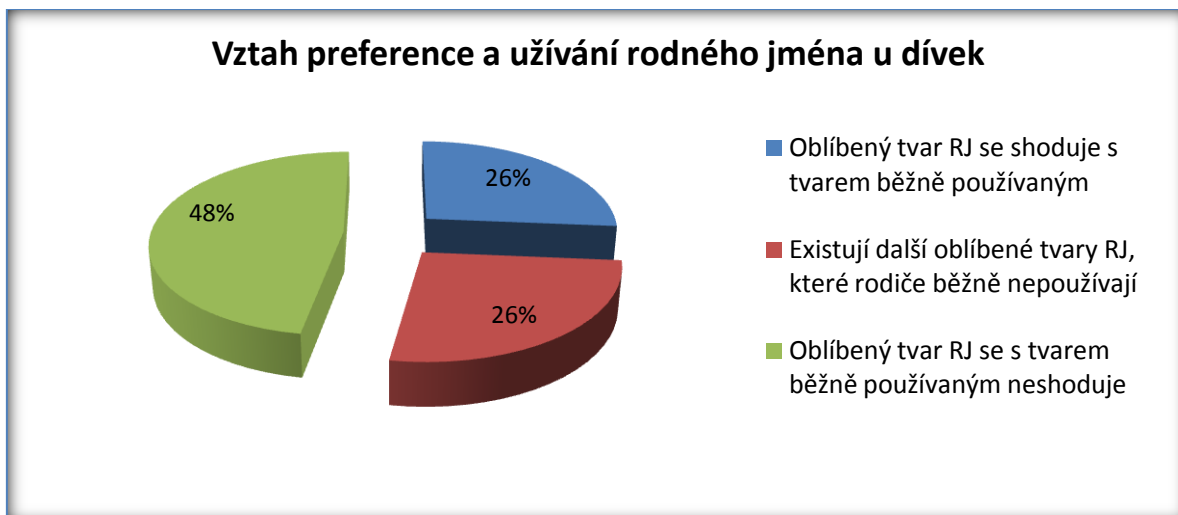
Viktorie (1, 4): *Viktorka, Viky, Vikča, Vikouš*

K celkovému počtu 29 dívčích jmen jsme získali 198 propriálně komunikačních variant. Na základě výpočtů bychom mohli říci, že jsou dívky v rodinách oslovovány v průměru 7 podobami svého rodného jména. Mezi dívčí jména s nejvyšším počtem propriálně komunikačních variant můžeme v rámci našeho výzkumu zařadit jména: *Adéla, Amelie, Alexandra, Aneta, Barbora, Ilona, Nikola, Tereza* a *Valerie*, díky velkému množství lallnamen též jména *Petra* a *Karolína*. Nízkým počtem propriálně komunikačních variant se vykazují jména: *Adriana, Lenka, Martina* a *Sofie*.

V rámci repertoáru dívčích jmen jsme se setkali s poměrně vysokým počtem totožných hypokoristických podob různých rodných jmen. Jedná se o hypokoristika *Ád'a, Áňa* a *Any*. Domácí podobou *Ád'a* oslovují rodiče jak dívku jménem *Adéla*, tak i dívku jménem *Adriana*. Hypokoristikon *Áňa* používají rodiče k oslovování *Anny, Anety* i *Andrey*. Rodná jména *Aneta* a *Andrea* pak mají na základě našich dotazníkových šetření ještě jeden společný tvar: *Any*.

Poměrně zajímavým jevem je srovnání antroponymického materiálu získaného k jednomu rodnému jménu od více rodin. Takovými jmény byly v rámci repertoáru dívčích RJ jména: *Adéla, Aneta, Barbora, Nikola, Petra* a *Tereza*. U rodného jména *Adéla* byla tvorba propriálně komunikačních variant RJ dvou rodin v poměru 6 : 9 (v rámci jedné rodiny byla dívka s rodným jménem *Adéla* oslovována celkem 6 různými propriálně komunikačními variantami RJ, v druhé rodině k oslovování dcery *Adély* používali tvarů 9), u jména *Aneta* se jednalo též o tvary používané v rámci dvou rodin a to v poměru 5 : 7, poměr tvarů u RJ *Nikola* byl 5 : 9, u rodného jména *Petra* 4 : 9 a u *Terezy* 4 : 7. Jménem s nejvyšším počtem opakování bylo rodné jméno *Barbora*, které se v našem výzkumu objevilo celkem pětkrát. Produktivita PKV RJ u jednotlivých rodin byla v poměru 2 : 4 : 6 : 6 : 8. V průměru se tedy produktivita hypokoristických tvarů, llnamen či přezdívek u jednotlivých rodin liší o 3 tvary rodného jména. Můžeme dojít k závěru, že produktivita veškerých tvarů RJ je z velké části závislá na kreativitě rodičů a členů rodiny.

Následující graf znázorňuje vztah mezi dítětem preferovaným tvarem rodného jména a tvarem RJ, který je v rodině k oslovení dítěte nejčastěji používán. Vzhledem k tomu, že mnoho subjektů výzkumu preferuje oficiální podobu rodného jména, nejedná se již pouze o propriálně komunikační varianty RJ, ale i o základní tvary rodných jmen.

V 52 % případů jsou dívky v rodinách oslovovány takovým tvarem rodného jména, který samy preferují, ve 26 % však existuje další tvar RJ, který se jim také líbí, ale rodiče ho již k oslovení nepoužívají. Až 48 % dívek je v rodinách oslovováno jiným tvarem RJ, než který ony samy upřednostňují. Tato tendence byla zaznamenána celkem v 18 případech, v 10 z nich rodiče preferují krátký hypokoristický tvar (časová úspora, rychlá reakce), ale dívky samy upřednostňují meliorativum (př. *Aneta* je v rodině oslovována nejčastěji *Any*, ale jejím nejoblíbenějším tvarem RJ je *Anetka*).

2.2.3. Repertoár chlapeckých jmen

Následuje abecední seznam 20 chlapeckých jmen získaných z dotazníkového šetření. Seznam plní funkci přehledu všech hypokoristických podob utvořených k danému rodnému jménu. V seznamu jsou též uvedena lallnamen - žvatlavá jména (*Šimon/ Momon*) a přezdívky utvořené na základě nositelova RJ (*Majkl* – cizojazyčná podoba českého rodného jména *Michal*), tyto tvary jsou uvedeny za lomítkem. V závorce je vždy uveden počet respondentů se stejným jménem a počet propriálně komunikačních variant RJ.

Adam (1, 2): *Adámek, Ád'a*

Albert (1, 2): *Bertík, Bery*

Aleš (1, 9): *Alešek, Ála, Ája, Ájouš, Ajka, Ajkýsek, Ajd'a, Ajd'ula, Ajkula*

Antonín (1, 5): *Anton, Tonda, Toniček, Toník, Tonín*

Jakub (2, 5): *Kuba, Kubík, Kubiček, Kubínek, Kubíkula,*

Jan (1, 11): *Jěna, Jenda, Jeníček, Jeňula, Jeňulka, Honza, Honzík, Honziček, Honzulka, Honzin, Honda*

Josef (1, 6): *Pepa, Pepka, Pepinka, Pepíček, Pepan, Pipin*

Lukáš (1, 6): *Lukášek, Luky, Lukyn, Lukýnek, Lukýsek, Lukason*

Matěj (1, 5): *Matějíček, Mates, Matýsek, Mářa, Matulka*

Matyáš (1, 3): *Matyášek, Maty, Mates*

Michal (3, 11): *Michálek, Michalíček, Miša, Mišák, Mišan, Mišička, Mišulín, Mišulínek, Miřka, Miřan/Majkl*

Mikoláš (1, 7): *Mikolášek, Mikulísek, Mikulda, Mikuna, Miky, Mikýsek, Mikš*

Ondřej (5, 7): *Ondra, Ondry, Ondráš, Ondrášek, Ondoj, Ondrouš, Ondryš*

Přemysl (1, 7): *Myslík, Myslíček, Myslulka, Myslulenka, Mysel, Myslán, Myslišťě*

Samuel (1, 5): *Samuelek, Samík, Samíček, Samča, Samina*

Šimon (1, 5): *Šimonek, Šimoneček, Šíma, Šimi/Momon*

Štěpán (1, 2): *Štěpánek, Štěpa*

Tadeáš (1, 2): *Táda, Tadić*

Tomáš (3, 11): *Tom, Tomi, Tomí, Tománek, Tomínek, Tomíšek, Tomča, Tomík, Tomas, Tomíno, Tomulán*

Vojtěch (2, 12): *Vojtišek, Vojtík, Vojta, Vojti, Vojtí, Vojtin, Vojtina, Vojtěcha, Vojťula, Vojťulín, Vojtiňák, Vojtáno*

Z celkového počtu 20 chlapeckých jmen jsme získali 123 propriálně komunikačních variant RJ. Průměrný počet PKV RJ⁸⁵, kterými jsou chlapci v rodinách oslovení, nám vychází po zaokrouhlení 6 (o jeden tvar méně než u dívek).

Mezi chlapecká RJ s nejvyšším počtem propriálně komunikačních variant můžeme na základě našich výsledků zařadit jména: *Jan, Michal, Vojtěch, Tomáš* a *Aleš*. S nejnižším počtem veškerých tvarů RJ jsme se pak setkali u následujících chlapeckých rodných jmen: *Adam, Albert, Matyáš, Tadeáš* a *Štěpán*.

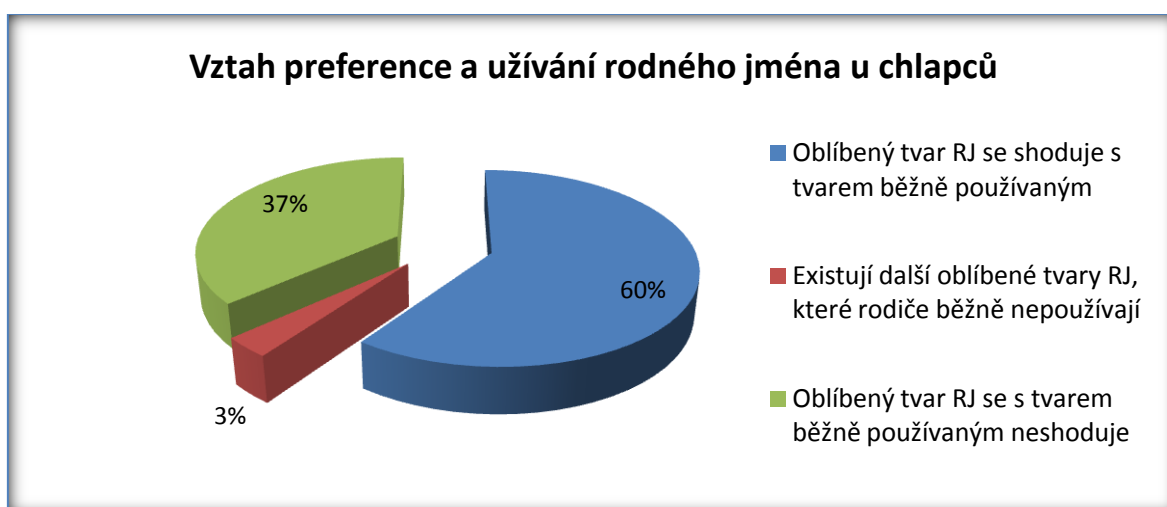
U chlapeckých hypokoristik sledujeme výrazný pokles shodných hypokoristických tvarů vytvořených od různých rodných jmen. Jedná se pouze o hypokoristikon *Mates* užívané pro oslovení *Matyáše* i *Matěje*. U chlapeckých jmen *Aleš* a *Adam* si však

⁸⁵ propriálně komunikační varianty rodných jmen

můžeme povšimnout tvarů shodných s hypokoristiky dívčích jmen *Adéla*, *Adriana* a *Andrea* (*Aleš/Andrea* = *Ája*, *Adam/Adéla*, *Adriana* = *Áďa*).

V chlapeckém repertoáru rodných jmen byla více než jednou zastoupena následující jména: *Jakub*, *Michal*, *Ondřej*, *Tomáš* a *Vojtěch*. Sledujeme výši produktivity PKV RJ u jednotlivých rodin. Propriálně komunikační varianty rodných jmen *Jakub* a *Vojtěch* byly získány vždy od dvou rodin zároveň, a to v poměru 2 : 4 (v jedné rodině jsou k oslovení *Jakuba* používány pouze dva tvary tohoto rodného jména, druhá rodina však takových tvarů používá celkem 5) a 5 : 10 (*Vojtěch*). PKV utvořené od rodných jmen *Michal* a *Tomáš* byly získány z okruhu tří rodin, u jména *Michal* v poměru 2 : 5 : 6 a u RJ *Tomáš* 3 : 3 : 10. Nejpočetněji bylo v chlapecké antroponymickém materiálu zastoupeno rodné jméno *Ondřej*, celkově pětkrát. Propriálně komunikační varianty tohoto rodného jména byly v pěti rodinách zastoupeny v poměru 2 : 2 : 3 : 3 : 4. Produktivita hypokoristik, lallnamen a přezdívek se tedy v jednotlivých rodinách liší v průměru o 3 tvary RJ. Na základě uvedených poměrů můžeme potvrdit již v rámci dívčího repertoáru RJ vytčenou tezi, že množství veškerých tvarů rodných jmen užívaných v dané rodině závisí zejména na kreativě pojmenovávatelů. Zároveň nám však poměry u RJ *Ondra* jasně ukazují, že vliv na množství obměn RJ má i lingvistický charakter jména samotného, jeho „pružnost“ (do jaké míry lze ze základní podoby rodného jména pomocí různých obměn a derivací utvářet jeho komunikační varianty – tzn. nakolik je po lingvistické stránce rodné jméno „tvárné a poddajné“).

Pomocí následujícího grafu opět znázorníme vztah mezi dítětem preferovaným a rodiči používaným tvarem rodného jména.

U chlapců se setkáváme se shodou obou tvarů RJ až v 60 % případů. Počet případů, ve kterých jsou chlapci oslovovaní jinak než jejich preferovaným tvarem, je 11, z toho 6 chlapců preferuje základní tvar rodného jména, nikoliv hypokoristikon, kterým je oslovení rodiče. Chlapci obecně však upřednostňují běžné tvary hypokoristik, např. *Honza, Kuba, Pepa, Miša, Míky (Mikoláš), Ondra, Tom, Vojta*, aj., tvary výrazně zdvořilé byly preferovány jen v několika málo případech: *Kubínek, Ondrášek, Tomík, Samík (Samuel)*.

2.2.4. Formanty sloužící k utváření dívčích hypokoristik

Následující seznam přináší přehled formantů, pomocí kterých jsou domácí obměny RJ tvořeny. Záměrně bylo zvoleno znázornění formantů, nikoliv sufixů (formant jako nadřazený pojem). Formant můžeme chápat jako prvek, který se: „*při derivaci a kompozici vlastních jmen podílí na vyjádření vztahu pojmenovávatele k pojmenovávanému objektu, tzn. na ztvárnění zvoleného pojmenovacího motivu ve jméně.*“⁸⁶ Formant se vždy pojí k fundujícímu slovnímu základu hypokoristika. Utváření hypokoristik představuje po lingvistické stránce složitý proces, při kterém k tvorbě výsledného hypokoristického tvaru nepoužíváme pouze sufixy. V našem antroponymickém materiálu jsme se několikrát setkali například s cizojazyčnými vlivy na utváření propriálně komunikačních variant rodných jmen: *Amálsón* (jedná se o dívčí hypokoristikon utvořené k RJ *Amélie*, spíše než o odvozování bychom zde mohli mluvit o kompozici (skládání), k označení koncových fonémů, v tomto případě *-son*, používáme pro účely naší práce obecný pojem formant, nikoliv sufix). Jiným příkladem může být hypokoristikon *Iloneta* odvozené od základní podoby RJ *Ilona* (slovním základem je *Ilon-*, formantem je pro nás soubor koncových fonémů přidaný ke slovnímu základu rodného jména *-eta*) nebo hypokoristikon *Venda*, které vzniká zkracováním rodného jména *Vendula* a připojením formantu *-a* k slovnímu základu.

Výčet níže uvedených formantů je vypracován ze základních hypokoristických tvarů rodných jmen, tedy z těch tvarů rodného jména, které vycházejí ze slovního základu oficiální podoby RJ nebo ze slovního základu hypokoristika utvořeného k základní podobě rodného jména (*Petra > Péťa > Pěťula*). Do níže uvedeného výčtu nebyla zařazena hypokoristika na poli přechodu k přezdívám (*Vendulka > Andulka, Barbora > Bohouš*)

⁸⁶ Citováno dle: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (Eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*.

Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, str. 138. ISBN 978-80-7106-484-8.

nebo žvatlavých jmen, lallnamen (*Klára > Kála*). Výjimku tvoří jméno *Alexandra*, jehož původně domácí obměna *Saša* je dnes považována za samostatné, oficiální rodné jméno. Pro rozmanitou škálu formantů jsme se však rozhodli tento tvar (*Saša*) zařadit do níže uvedeného výčtu jako hypokoristikon.

V závorce je vždy uveden základní tvar rodného jména, ze kterého hypokoristikon vznikalo. V případě, že je domácí obměna utvořena od hypokoristika, nikoliv základního tvaru RJ, uvádíme v závorce též tento fundující tvar. Tvary označené hvězdičkou nebyly v rámci našeho výzkumu získány, pouze předpokládáme, že se jedná o fundující tvar k tvorbě hypokoristika: *Dend'ulinka* (**Dend'ula* < *Denisa*).

ø (nulový sufix): *Anet* (*Aneta*), *Nikol* (*Nikola*)

-a: *Ád'a* (*Adéla*, *Adriana*), *Alexa* (*Alexandra*), *Áňa* (*Andrea*, *Aneta*, *Anna*), *Bára* (*Barbora*), *Děňa* (*Denisa*), *Ila* (*Ilona*), *Lěňa* (*Lenka*), *Lůca* (*Lucie*), *Mart'a* (*Martina*), *Nika* (*Nikola*), *Pavla* (*Pavčina*), *Pěťa* (*Petra*), *Vala* (*Valérie*), *Venda* (*Vendula*) **-áč:** *Terezáč* (*Tereza*) **-áček:** *Sašáček* (*Saša* < *Alexandra*), **-ajda:** *Adelajda* (*Adéla*) **-ajzna:** *Adelajzna* (*Adéla*) **-ak/-ák:** *Aneťák* (*Aneta*) **-án:** *Andulán* (*Andula* < *Anna*), *Lucián* (*Lucie*) **-átko:** *Petrušátko* (*Petruše* < *Petra*) **-as:** *Vend'as* (*Venda* < *Vendula*)

-ča: *Anča* (*Anna*), *Barča* (*Barbora*), *Ilča* (*Ilona*), *Lenča* (*Lenka*), *Marča* (*Marie*), *Nikča* (*Nikola*), *Sofča* (*Sofie*), *Valča* (*Valerie*), *Vikča* (*Viktorie*) **-če:** *Málče* (*Málinka* < *Amelie*), *Barče* (*Barbora*) **-či/ -čí:** *Málči* (*Málinka* < *Amelie*), *Ančí* (*Anna*)

-da: *Anda* (*Aneta*), *Denda* (*Denisa*), *Elda* (*Eliška*) **-dula:** *Andula* (*Anna*)

-e: *Ame* (*Amelie*) **-ečka:** *Málinečka* (*Málinka* < *Amelie*), *Beátečka* (*Beáta*), *Ilonečka* (*Ilona*), *Klárinečka* (*Klárinka*, *Klárina* < *Klára*), *Šárinečka* (*Šárina* < *Šárka*), *Valinečka* (*Valina* < *Valerie*) **-ej:** *Andrej* (*Adrea*) **-ek:** *Luciánek* (*Lucián* < *Lucie*), *Terýzek* (**Terýza* < *Tereza*), *Terezáček* (*Terezáč* < *Tereza*) **-ena:** *Sašena* (*Saša* < *Alexandra*) **-enka:** *Sašenka* (*Saša* < *Alexandra*) **-eta:** *Iloneta* (*Ilona*)

-i/ -y: *Ami* (*Amelie*), *Any* (*Andrea*, *Aneta*), *Eli* (*Eliška*), *Lili* (*Liliana*), *Luci* (*Lucie*), *Máli* (*Málinka* < *Amelie*), *Mári/ Mari* (*Marie*), *Niki* (*Nikola*), *Sofi* (*Sofie*), *Šári* (*Šárka*), *Vali* (*Valerie*), *Viky* (*Viktorie*) **-iána:** *Eliána* (*Eliška*) **-ík:** *Evik* (*Eva*), *Klárík* (*Klára*), *Lucík* (*Lucie*), *Šárík* (*Šárka*) **-ice:** *Ilonice* (*Ilona*) **-iček:** *Sašiček* (*Saša* < *Alexandra*)

-ička: *Anička* (*Anna*), *Andulička* (*Andula* < *Anna*), *Evička* (*Eva*), *Lenička* (*Lenka*) **-ínek:** *Kájínek* (*Kája* < *Karolína*), **-inal/-yna/-ína:** *Aňulína* (*Aňulka* < *Aneta*), *Anyna* (*Any* <

Andrea), *Evina* (*Eva*), *Klárina* (*Klára*), *Šárina* (*Šárka*), *Terina* (*Tereza*), *Valina* (*Valerie*)
-inka/-ynka/-ínka: *Adelinka* (*Adéla*), *Ádinka* (*Adéla*), *Anetinka* (*Aneta*), *Sašinka* (*Saša* < *Alexandra*), *Bejinka* (*Béja* > *Beáta*), *Málinka* (*Amelie*), *Aninka* (*Aneta*, *Anna*), *Dend'ulinka* (**Dend'ula* < *Denisa*), *Elinka* (*Eliška*), *Evinka* (*Eva*), *Ilínka* (*Ilona*), *Klárinka* (*Klára*), *Lucinka* (*Lucie*), *Marinka* (*Marie*), *Nikinka* (*Niky* < *Nikola*), *Nikolinka* (*Nikola*), *Pájinka* (*Pája* < *Pavčina*), *Sofinka* (*Sofie*), *Terinka* (*Terina* < *Tereza*), *Valinka* (*Valina* < *Valerie*), *Beynka* (*Beáta*) **-ísek:** *Nikísek* (*Nikola*), *Valísek* (*Valerie*)

-ja: *Ája* (*Andrea*), *Béja* (*Beáta*), *Kája* (*Karolína*), *Pája* (*Pavčina*), *Vája* (*Valerie*) **-jí:** *Bejí* (*Beáta*) **-jka:** *Andrejka* (*Andrea*)

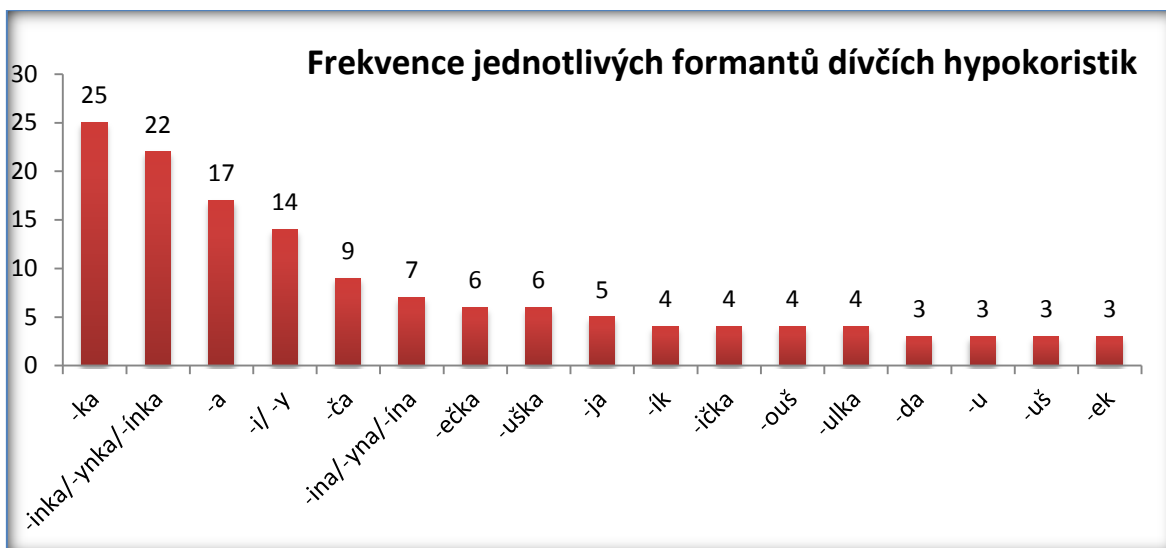
-ka: *Adélka* (*Adéla*), *Adrianka* (*Adriana*), *Saška* (*Saša* < *Alexandra*), *Amálka* (*Amelie*), *Anetka* (*Aneta*), *Anynka* (*Anyna* > *Andrea*), *Barborka* (*Barbora*), *Beátka* (*Beáta*), *Deniska* (*Denisa*), *Evka* (*Eva*), *Ilonka* (*Ilona*), *Karolínka* (*Karolína*), *Kajka* (*Kája* > *Karolína*), *Klárka* (*Klára*), *Lilianka* (*Liliana*), *Lilka* (*Lili* < *Liliana*), *Lucka* (*Lucie*), *Martinka* (*Martina*), *Nikolka* (*Nikola*), *Nikoletka* (**Nikoleta* > *Nikola*), *Terezka* (*Tereza*), *Terka* (*Tereza*), *Valérka* (*Valerie*), *Vendulka* (*Vendula*), *Viktorka* (*Viktorie*)

-ouš: *Ad'ouš* (*Adéla*), *Barouš* (*Bára* < *Barbora*), *Eld'ouš* (*Elda* < *Eliška*), *Vikouš* (*Viky* < *Viktorie*) **-oušek:** *Liloušek* (*Lili* < *Liliana*)

-son: *Amálson* (*Amelie*)

-u: *Adu* (*Adéla*), *Baru* (*Barbora*), *Petru* (*Petra*) **-ucha:** *Barbucha* (*Barbora*) **-ula:** *Peřula* (*Petra*) - **ule:** *Terčule* (*Terka* > *Tereza*) **-ulka:** *Sařulka* (*Saša* > *Alexandra*), *Aňulka* (*Áňa* > *Aneta*), *Deňulka* (*Denisa*), *Peřulka* (*Petra*) **-una/-ůna:** *Kájuna* (*Karolína*), *Ilůna* (*Ilona*) **-unka:** *Barunka* (*Barbora*), *Evunka* (*Eva*) **-uř:** *Aduř* (*Adéla*), *Baruř* (*Barbora*), *Kájuř* (*Kája* < *Karolína*) **-uřák:** *Petruřák* (*Petra*) **-uře:** *Kájuře* (*Karolína*), *Petruře* (*Petra*) **-uřka:** *Baruřka* (*Barbora*), *Barbuřka* (*Barbora*), *Iluřka* (*Ilona*), *Kájuřka* (*Kája* < *Karolína*), *Pavluřka* (*Pavčina*), *Petruřka* (*Petra*)

-y: *Vendy* (*Vendula*)

Ve výše uvedeném grafu jsou znázorněny pouze formanty, které se v našem antroponymické materiálu opakovaly více než dvakrát. Ve 14 % případů byla dívčí hypokoristika tvořena pomocí formantu **-ka**, ve 12 % užívali respondenti k tvorbě domácích obměn RJ formantů **-inka/-ynka/-ínka**. Třetím nejužívanějším formantem bylo zakončení **-a** a čtvrtým **-i/-y**.

2.2.5. Formanty sloužící k utváření chlapeckých hypokoristik

Při tvorbě následujícího seznamu chlapeckých hypokoristik jsme se řídili pravidly stanovenými pro tvorbu seznamu formantů dívčích hypokoristik v kapitole 2.2.4.

ø (nulový sufix): *Anton (Antonín), Tom (Tomáš)*

-a: *Ád'a (Adam), Ála, (Aleš), Kuba (Jakub), Jěňa, Honza (z cizojazyčného Hans < Jan), Pepa (z cizojazyčného Peppe < Josef), Má'a (Matěj), Miša (Michal), Ondra (Ondřej), Šíma (Šimon), Štěpa (Štěpán), Táda (Tadeáš), Vojta, Vojtěcha (Vojtěch)* **-ák:** *Mišák (Miša < Michal), Vojtiňák (Vojtin < Vojtěch)* **-an/-án:** *Pepan (Pepa < Josef), Mišan (Miša < Michal), Mít'an (Mítka < Michal), Myslán (Myslík < Přemysl), Tomulán (*Tomule < Tomáš)* **-áno:** *Vojtáno (Vojta < Vojtěch)* **-as:** *Tomas (Tomáš)* **-áš:** *Ondráš (Ondřej)*

-ča: *Samča (Samuel), Tomča (Tomáš)*

-da: *Tonda (Toník < Antonín), Jenda, Honda (Jeník < Jan, Honza < Jan), Mikulda (*Mikula < Mikoláš)* **-ď'a:** *Ajd'a (Ája < Aleš)*

-ek: *Adámek (Adam), Alešek (Aleš), Toniček (Toník < Antonín), Honzíček (Honzík < Jan), Jeníček (Jeník < Jan), Kubíček (Kubík < Jakub), Lukášek (Lukáš), Lukýnek (Lukyn < Lukáš), Matyášek (Matyáš), Michálek (Michal), Mišulínek (Mišulín < Michal), Mikolášek*

(Mikoláš), Myslíček (Myslík < Přemysl), Ondrášek (Ondráš < Ondra), Pepíček (*Pepík < Josef), Samuelek (Samuel), Samíček (Samík < Samuel), Šimonek (Šimon), Šimoneček (Šimonek < Šimon), Štěpánek (Štěpán), Tománek (*Toman < Tomáš), Tomínek (Tomíno < Tomáš) **-el:** Mysel (Přemysl) **-enka:** Myslulenka (*Myslulín < Přemysl)

-i/-y/-í: Bery (Albert), Luky (Lukáš), Maty (Matyáš), Miky (Mikoláš), Ondry (Ondřej), Šimi (Šimon), Tomi/ Tomí (Tomáš), Vojti/ Vojtí (Vojtěch) **-íček:** Matějček (Matěj), Michalíček (Michal), **-ička:** Mišička (Miša < Michal) **-ik/-ík:** Bertík (Albert), Toník (Antonín), Honzík (Jan), Kubík (Jakub), Myslík (Přemysl), Samík (Samuel), Tadiík (Tadeáš), Tomík (Tomáš), Vojtík (Vojtěch) **-in/-yn/-ín:** Tonín (Tonda < Antonín), Honzin (Honza < Jan), Lukyn (Lukáš), Pipin (Pepa < Josef), Mišulín (*Mišule < Michal), Vojtin (Vojta < Vojtěch), Vojtůlín (Vojtůla < Vojtěch) **-ina:** Samina (Sam < Samuel) **-ínek:** Kubínek (Kuba < Jakub) **-íno:** Tomíno (Tomáš) **-ísek/ -ýsek:** Ajkýsek (Ajka < Aleš), Lukýsek (Luky < Lukáš), Matýsek (Mates < Matěj), Mikulísek (*Mikula < Mikoláš), Mikýsek (Miky < Mikoláš) **-íšek:** Tomíšek (Tom < Tomáš), Vojtíšek (Vojtěch) **-iště:** Myslišťe (Přemysl)

-ja: Ája (Aleš)

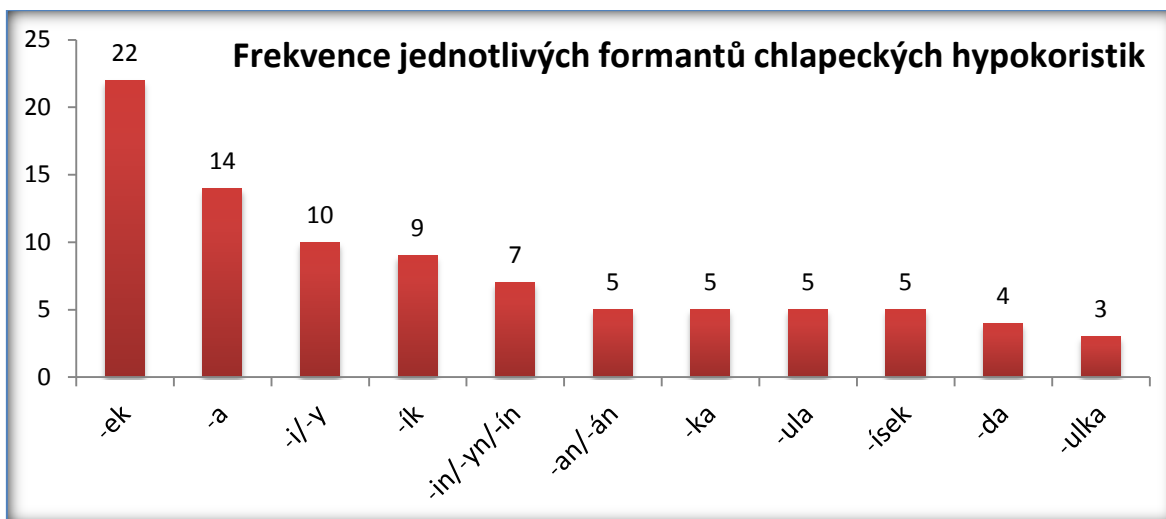
-ka: Ajka (Ája < Aleš), Jeňulka (Jeňula < Jan), Miřka (*Miřa < Michal), Pepka (Pepa < Josef), Pepinka (Pepin < Josef)

-oj: Ondoj (Ondřej) **-ouš:** Ajouš (Ája < Aleš), Ondrouš (Ondra < Ondřej)

-son: Lukason (Lukáš) **-š:** Mikš (Mikoláš)

-ula: Ajďula (Ajďa < Aleš), Ajkula (Ajka < Aleš), Jeňula (Jěna < Jan), Kubikula (Kubík < Jakub), Vojtůla (Vojta < Vojtěch) **-ulka:** Honzulka (Honza < Jan), Matulka (*Maty < Matěj), Myslulka (Myslík < Přemysl) **-una:** Mikuna (Miky < Mikoláš)

-yš: Ondryš (Ondra < Ondřej)

Graf opět znázorňuje pouze ty formanty, které byly zaznamenány s vyšší frekvencí opakování než 2. V 18 % případů, tedy v největším množství, byl k tvorbě chlapeckého hypokoristika použit formant **-ek**. Druhým nejpoužívanějším formantem k tvorbě domácích obměn rodných jmen u chlapců byl formant **-a** používaný ve 12 % případů. V 8 % byl použit formant **-in/-yn/-ín** a v 7 % pak zakončení **-ik**.

2.2.6. Proces vzniku hypokoristik v rodinách

K tomuto tematickému okruhu se v dotazníku vztahovala tazatelská otázka č. 3: *Jak domácí podoby jména Vašeho dítěte vznikaly?*. Na základě přílišné různorodosti odpovědí jsme se rozhodli tuto materii nezpracovat do grafu, ani ji nevyčíslovat. Nejfrekventovanější odpovědi jsou zpracovány do jednoho souhrnného odstavce.

Maximum respondentů se o vzniku hypokoristik v jejich rodinném prostředí vyjadřovalo jako o zcela náhodném a podle slov rodičů: „živelném“. Domácí obměny rodných jmen podle rodičů vznikaly postupem času s vývojem dítěte, v reakci na jeho potřeby a chování. Obměny rodných jmen vznikaly spontánně, vždy nějak přišly na mysl a na jazyk, vyjadřovaly aktuální náladu a korespondovaly s určitou situací. Respondenti se o procesu vzniku hypokoristik vyjadřovali jako o spontánním a instinktivním. Svou roli hrála momentální nápaditost a fantazie. Často byl podotýkán fakt, že hypokoristika vznikala za účasti celé rodiny, každý z jejích členů přispěl několika tvary. V menším množství případů pak rodiče podotýkali, že s obměnou rodného jména přišlo dítě samo (nejčastěji se pak jednalo o lallnamen, žvatlavá jména: *Momon/Šimon*). V několika málo rodinách byla hypokoristika vytvořena již před narozením dítěte, v prenatálním období. Nízký počet rodičů hovořil o inspiraci při tvorbě hypokoristik v jiných rodinách nebo v rámci jejich rodiny, u stejnojmenných členů. Ojedinelou se v našem dotazníkovém

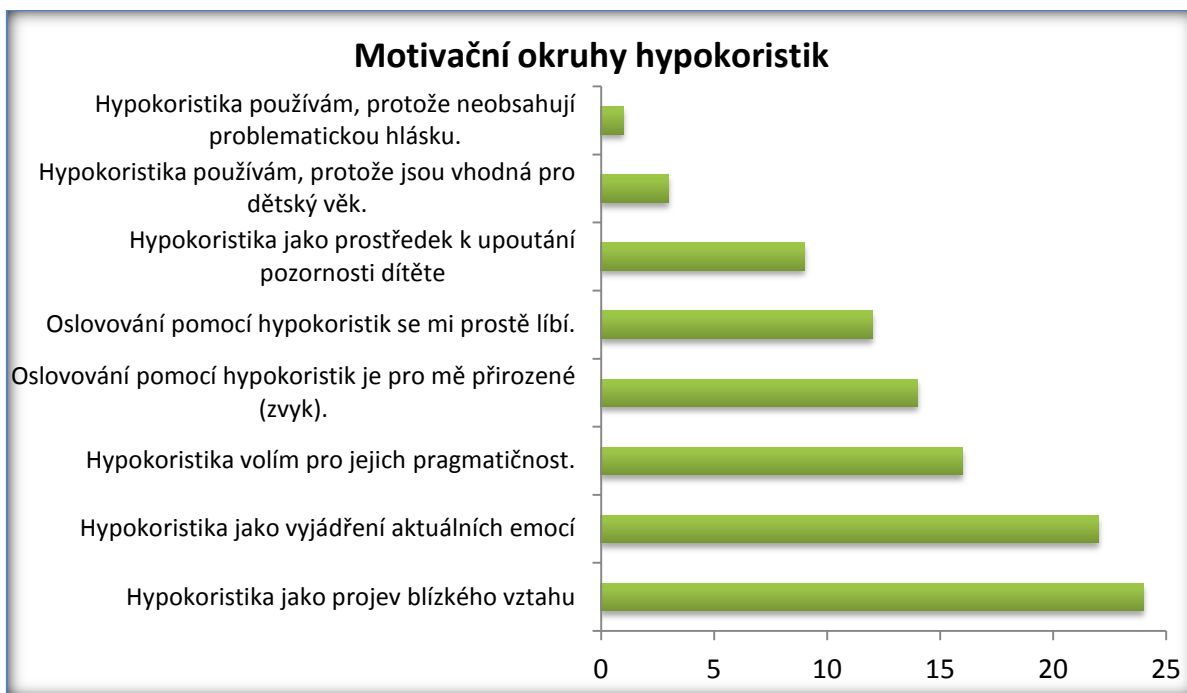
šetření stala i tvorba domácí obměny RJ na základě pohádkových postav (*Barbulínek-Budulínek/Barbora; Barbulínka-Karkulínka, Karkulka/Barbora*).

2.2.7. Motivační okruhy

V této kapitole se zabýváme souborem motivačních okruhů získaných zejména z odpovědí na tazatelskou otázku č. 4: *Proč dítě domácími podobami jména oslovujete?* Motivačních okruhů bylo zaznamenáno celkem 8, pro lepší přehlednost jsou nejprve všechny motivační okruhy uvedeny v následující tabulce.

Pořadí	Motivační okruh	Počet opakování	Výpočet v procentech
1	Hypokoristika jako projev blízkého vztahu	24	23,76 %
2	Hypokoristika jako vyjádření aktuálních emocí	22	21,78 %
3	Hypokoristika volím pro jejich pragmatičnost.	16	15,84 %
4	Oslovování pomocí hypokoristik je pro mě přirozené (zvyk).	14	13,86 %
5	Oslovování pomocí hypokoristik se mi prostě líbí.	12	11,88 %
6	Hypokoristika jako prostředek k upoutání pozornosti dítěte	9	8,91 %
7	Hypokoristika používám, protože jsou vhodná pro dětský věk.	3	2,97 %
8	Hypokoristika používám, protože neobsahují problematickou hlásku.	1	0,99 %

Na otázku č. 4 jsme z celkového počtu respondentů (45) získali 101 odpovědí, v tabulce je vždy vyplněn počet opakování daného motivačního okruhu. Po provedení lehkého výpočtu zjistíme, že každá rodina uvedla alespoň 2 důvody, proč své děti oslovuje pomocí hypokoristik.

Nejčastějším důvodem k používání domácích obměn rodných jmen byla pro rodiče možnost vyjádření blízkého, osobního vztahu k dítěti, oslovování prostřednictvím hypokoristik považuje 24 % našich respondentů za projev lásky a náklonnosti. Druhým nejčastějším důvodem k používání hypokoristik je jejich schopnost vyjádřit emoční naladění pojmenovávatele, jeho vztah k pojmenovávanému jedinci. 16 % rodičů hovoří o pragmatičnosti domácích obměn RJ, oslovování pomocí nich upřednostňují pro jejich krátké tvary a možnost rychlého zareagování v každodenních situacích. Rodiny se stejnojmennými členy vítají rozlišovací funkci hypokoristik (př. matka i dcera Eliška: matce říkají *Eliška*, dceři zkráceně *Ela*).

Celkem 14 % respondentů považuje oslovování pomocí hypokoristik za přirozené a konkrétní důvody pro jejich používání si neuvědomují. 12 % rodičů pak hovoří o tom, že se jim domácí obměny rodných jmen jejich dětí prostě líbí a 3 % rodičů hovoří o jejich vhodnosti pro dětský věk. V jednom případě jsme se též setkali s upřednostňováním těch hypokoristických tvarů RJ, které neobsahují pro děti po stránce artikulační komplikovanou hlásku ř (*Myslík, Myslíček, Mysluška, Myslulenka, Mysel, Myslán, Mysliště < Přemysl*).

2.3. Repertoár přezdivek a jejich charakteristika

V této kapitole se budeme zabírat veškerými přezdívkami, které se objevily nejen v našem dotazníkovém šetření, ale i v rozhovorech či pozorování. Pro zachování systematickosti nejprve uvedeme repertoár dívčích přezdivek, následovně repertoár přezdivek chlapeckých, avšak obecné závěry budou utvořeny pro obě dvě skupiny

společně. Náš zájem bude směřován k motivačním okruhům pro vznik přezdivek a jejich používání.

Za účelem sběru tohoto lingvistického materiálu byla vytvořena tazatelská otázka č. 8 „*Má Váš potomek přezdívkou/y? Pokud ano, jakou/é? (můžete též uvést, jak přezdívky vznikaly)*.“ Ke zjištění nepravých přezdívek utvořených na základě příjmení pak byla utvořena tazatelská otázka č. 2 „*Obměňujete podobným způsobem i základní tvar příjmení Vašeho dítěte? Pokud ano, vypište opět celou řadu užívaných tvarů.*“.

Adumil: přezdívkou vytvořila spolužačka na základě dívčina rodného jména Adéla (hypokoristikon *Áďa*) a vlastnosti dívky – je milá

Amoleta/ Popeleta: přezdívkou vytvořena rodinou, motivace neuvedena (dívku s RJ Ilona oslovují též Iloneto, můžeme se pouze domnívat, že přezdívky vznikly asociacemi z toho hypokoristika)

Anastazie: přezdívkou vytvořena k RJ Anna

Andulka: přezdívkou vznikla díky přerěknutí jednoho z kamarádů, dívka s RJ Vendula

Bája: přezdívkou vznikla v dětském věku, komolením RJ Barbora

Bajoušek: přezdívkou vznikla ještě před narozením, kdy nebylo známé pohlaví potomka - spojením dvou vybraných jmen, dívčího i chlapeckého: Barbora (Bára) a Jaromír

Barbulínek/ Barbulínka: přezdívky vznikly na základě oblíbených pohádkových postav Budulínka a Karkulky (Karkulínky), dívka se jménem Barbora

BBS: přezdívkou vznikla ve škole od spolužáků a paní třídní učitelky, podle povahy dívky – o všechno se zajímá a prý „poví i to, co neví“, motivace nevysvětlena (dohledáno BBS [biblíeska]: systém elektronických nástěnek)

Béba: přezdívkou vznikla v dětském věku, komolením RJ Beata

Bebuna/ Bebuška: přezdívkou vytvořil z RJ Eva (Evuna/ Evuška) mladší bratr

Beranka: podle příjmení Beranová

Bloncka: přezdívkou vznikla podle odstínu vlasů

Bohouš/ Bohyn: přezdívkou si zvolila sama nositelka, motivace neuvedena, rodné jméno Barbora

Brambůrka: přezdívkou vznikla podle oblíbeného jídla (v našem dotazníkovém šetření celkem 2x, a to u dívek s RJ Barbora)

Cvrček: přezdívkou vznikla na letním táboře podle příjmení Cvrkalová

Dadýsek: přezdívkou vznikla na základě rituálu v dětství (uspávání: „Dadadá“)

Fuchsina: podle příjmení Fuchsová

Hašplovka: podle příjmení Hašplová

Hiebschka/ Hiebschátko: podle příjmení Hiebschová

Jílkovna/ Jílčice: podle příjmení Jílková

Kála: přezdívka vznikla v dětském věku, komolením RJ Klára

Karel/ Karlos: přezdívka vznikla k RJ Karolína

Křóňa – Tóňa: přezdívka vznikla na základě příjmení Křovinová a rýmu (v dotazníku blíže nevysvětleno)

Křovinka/Křováček/ Křovák/ Křovča/ Křóňa: podle příjmení Křovinová

Lemfeldka: podle příjmení Lemfeldová

Liška: přezdívka vznikla ve škole, na základě dívčiny bystrosti

malá (malá Áďa): přezdívka vznikla v MŠ, spojením adjektiva vyjadřujícího velikost dívčiny postavy (ve školce byla též velká Áďa) a hypokoristika Áďa utvořeného od RJ Adriana

Malina: přezdívka vznikla na základě rýmu hypokoristika Valina (Valerie) a substantiva malina

Mia/ Miuška: přezdívka vznikla k RJ Marie (skandinávská podoba tohoto rodného jména Marie)

Pipinka: přezdívka utvořena rodiči, dcera je upovídána („ptáček štěbetáček“)

Poličanda/ Poličátko: podle příjmení Polická

Příbylka: podle příjmení Příbylová

Rufferka: podle příjmení Rufferová

Škodovka: podle příjmení Škodová

Ťapinka: podle malých nožiček čerstvě narozeného miminka

Tótoverka: přezdívku vytvořila rodina, podle příjmení Tóthová

Trutruška/ Ťuťula/ Trutra: přezdívky vznikly v dětském věku, komolením RJ Petra

Tuterstein/ Tutík/ Tut: přezdívku vytvořili spolužáci podle příjmení Tóthová (takto oslovovali již bratra, „zdedění“ přezdívky)

Vašek: přezdívka vznikla na základě podobnosti RJ Vendula a Vašek

Wondráčice: podle příjmení Wondráčková

Repertoár přezdívek užívaných pro oslovování dívek je tvořen celkem 57 dívčími přezdívkami. Z celkového počtu dívčích subjektů dotazníkového šetření 38 bylo oslovování pomocí přezdívek uvedeno u 27 z nich. Nyní následuje repertoár přezdívek chlapeckých.

Bazalka/ Bazik: podle příjmení Bazala

Berousek/ Berný/ Beránek: podle příjmení Beran

Jíleček: podle příjmení Jílek

Jiras: podle příjmení Jirásek

Šmůda: přezdívka utvořená na základě vlastnosti nositele – stále špinavý

Píďa: přezdívka vznikla v raném dětství u nedonošeného dítěte – maličký (píďalka)

Myšák: motivace neupřesněna; nositel RJ Matěj

Matouš: motivace neupřesněna, přezdívka vznikla k RJ Matyáš

Kutil: podle vlastnosti nositele této přezdívky – stále něco kutí

Kubík: podle příjmení Kubeček

Majkl: přezdívka vznikla k RJ Michal (cizojazyčná podoba)

Krtek: podle příjmení Krtička

Škod'ák: podle příjmení Škoda

Ořech: motivace neupřesněna, přezdívka vznikla k RJ Ondřej

Myšík: motivace neupřesněna, nositel RJ Přemysl

Sér'a: podle příjmení Setnický

Momon: přezdívka vznikla v dětském věku - zkomolením RJ Šimon

Cvrček: podle příjmení Cvrkal

Hašplík: podle příjmení Hašpl

Bořek: přezdívka vznikla na základě oblíbenosti pohádky: Bořek stavitel

Bubiš: přezdívka k osobnímu jménu: Tomáš Hašpl, motivace neuvedena

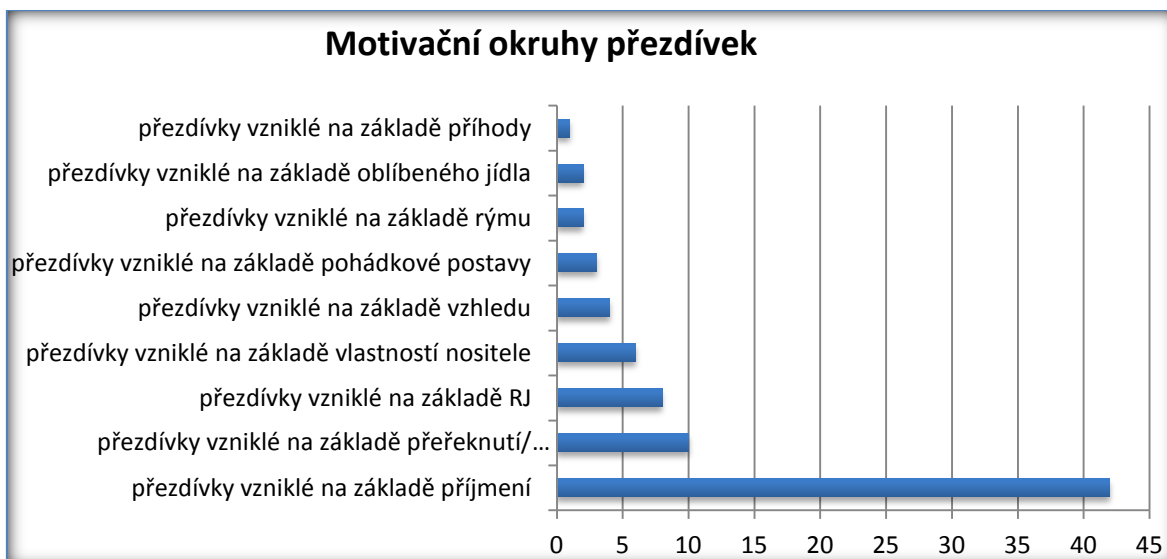
Kavalírek/ Kavásek/ Kava/ Kavas: podle příjmení Kaválek

Repertoár přezdívek užívaných pro oslovování chlapců je tvořen celkem 28 chlapeckými přezdívkami. Z celkového počtu chlapeckých subjektů dotazníkového šetření 30 bylo oslovování pomocí přezdívek uvedeno u 23 z nich.

Repertoár přezdívek byl utvořen na základě odpovědí 50 respondentů. Pouze 17 přezdívek, z jejich celkového počtu 85, můžeme považovat za pravé (vznikají změnou motivace). Nepravých přezdívek bylo celkem 68. Jedná se o obměny a deformace rodných jmen nebo příjmení bez nové motivace. V našem antroponymickém materiálu jsme se v nadpoloviční většině případů setkali s přezdívkami vzniklými na základě obměny příjmení, avšak bez nové motivace (*Kavalírek*: přezdívka vznikla pouhou obměnou příjmení *Kaválek*, nikoliv proto, že její nositel by byl čestným, charakterním mužem, džentlmenem; *Škodovka*: přezdívka vytvořena odvozením z příjmení *Škodová*, nejedná se

například o dívku, kterou dennodenně dováží do školy tatínek autem značky Škoda). Dále mezi nepravé přezdívky řadíme ty, které vznikaly přiřazením rýmu z apelativní vrstvy jazyka (*Malina*: přezdívka utvořena k hypokoristiku *Valina* od rodného jména *Valerie* – o pravou přezdívku by se jednalo například v případě, že dívka má velice ráda maliny), popřípadě obměnou hláskového skladu výchozího RJ (*Momon*: přezdívka vznikla v průběhu vývoje řeči u dítěte z RJ *Šimon*; *Andulka*: přezdívka vznikla náhodným přeroknutím při oslovování *Vendulky*).

Následující graf znázorňuje motivace vzniku a používání jednotlivých přezdívek. Na základě odpovědí jsme získali celkem 9 motivačních okruhů: *přezdívky vzniklé na základě příjmení* (jejich obměnami, deformacemi či odvozováním), *přezdívky vzniklé na základě přeroknutí/ zkomolení RJ* (přezdívky vzniklé pouhým přeroknutím či žvatlavá jména - lallnamen), *přezdívky vzniklé na základě rodného jména* (přezdívkou se stává oficiální tvar jiného rodného jména, než je jméno nositelovo: *Anastazie*: přezdívka pro dívku jménem *Anna*; přezdívka utvořena na základě jinojazyčné podoby RJ: *Mia* jako přezdívka pro dívku *Marie* – skandinávská podoba české rodného jména *Marie*; aj.), *přezdívky vzniklé na základě vlastností nositele* (charakter/ povaha/ temperament), *přezdívky na základě vzhledu* (vzrůst postavy/ výrazné rysy obličeje), *přezdívky vzniklé na základě pohádkové postavy*, *přezdívky vzniklé na základě rýmu* (volba apelativa rýmujícího se s RJ: *Malina/Valina-Valerie*; volba hypokoristika jiného RJ rýmujícího se s odvozeným tvarem příjmení: *Křóňa-Tóňa/* vícečlenná přezdívka pro dívku s příjmením *Křovinová*), *přezdívky vzniklé na základě oblíbeného jídla*, *přezdívky vzniklé na základě příhody* (*Dadýsek/* přezdívka vytvořená podle rituálu při uspávání: „Je čas udělat dadadá“). Vzhledem k tomu, že někteří respondenti uvedli přezdívku, ale nikoliv motivaci jejího vzniku, je do těchto motivačních okruhů zařazeno pouze 76 přezdívek z 85.

Výsledky jasně ukazují početní převahu přezdívek vzniklých z příjmení. Tato tendence byla též ve velké míře zaznamenána v rámci pozorování. Počet přezdívek vzniklých z obměn a deformace příjmení by se výrazně snížil, kdybychom stanovili kritérium jejich pravosti, my jsme však mezi přezdívky zařadili i přezdívky nepravé, které nevznikají společně s novou motivací.

2.4. Pozorování – obecné informace

Nezúčastněné přímé pozorování probíhalo ve dnech od 29. 5. do 5. 6. ve školní družině ZŠ Velké Poříčí. Pozorování bylo provedeno celkově pětkrát. Standardní délka pozorování byla 45 minut. Nezúčastněné přímé pozorování bylo zvoleno na základě jeho vhodnosti pro získání autentického lingvistického materiálu. Cílem kvalitativní části výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se děti mezi sebou přirozeně oslovují. Pozorování byla provedena vždy v rámci celé skupiny dětí (počet členů od 4 do 15). Celkově třikrát jsme pozorovali celou skupinu dětí, a to skupinu o 5 členech, 4 a 3 členech. Dvakrát bylo provedeno pozorování zaměřené pouze na jednotlivce.

Pozornost byla zaměřena na řečovou aktivitu sledovaných jedinců, na jejich produkci antroponym - zejména hypokoristik a přezdívek (proto se v rámci bodu č. 5 *Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací* objevují i osobní jména dětí nezařazených do dotazníkového šetření), ale i na komunikační proces obecně. Stěžejním bylo zachycení veškerých tvarů rodného jména používaných k oslovování pozorovaného jedince.

Veškeré dění v rámci pozorování bylo průběžně zaznamenáváno, následně byla provedena selekce materiálu a zařazení informací do jednotlivých oblastí. Struktura a celkové vyhotovení záznamového archu vypadalo následovně:

1) Popis prostředí a skupiny:

- třída školní družiny, práce v lavicích poskládaných do kroužku
- skupina 15 dětí: 4 dívky, 11 chlapců
- věkové rozmezí pozorovaných žáků: 1., 2. a 3. třída základní školy
- početní zastoupení jedinců v pozorované skupině: 5 (3 dívky, 2 chlapci)

2) Popis aktivity:

- individuální práce
- vyrábění výzdoby do školní družiny (stříhání/ lepení)
- poslech je zkomplikovaný hlukem a vzájemným překřikováním
- pozorování je ztíženo neustálým pohybem a přemísťováním žáků

3) Portréty jednotlivců: (v závorce uveden věk pozorovaného jedince)

- *Lukáš Pavlíček (8)*: všímá si přítomnosti výzkumníka, od dětské skupiny odbíhá a zjišťuje účel výzkumníkovi návštěvy, ruční práci nedodělá, pláče, protože musí jít brzy domů, vyjadřuje se spisovně a celými větami
- *Tomáš Horných (6)*: dominantní typ, reflektuje dění v celé třídě, vše slovně komentuje, slovní projev výrazně doplňuje neverbálními prostředky: gestikulací a mimikou, vyjadřuje se kratšími větami a používá nejen nespisovné, ale i vulgární jazykové prostředky
- *Ilona Diusová (9)*: všímá si přítomnosti výzkumníka, nabízí bonbony a snaží se navázat kontakt, ze skupiny dětí je věkově nejstarší, sedí odděleně od skupiny dívek, blíže k chlapcům, v některých situacích se stává terčem posměchu (je silnější postavy), situaci okolo sebe slovně příliš nekomentuje, pouze přitakává
- *Barbora Hiebschová (7)*: plně soustředěná na práci, zdržuje se ve skupině dívek, nekomunikuje
- *Nikola Beranová (6)*: komunikativní, během práce udržuje tichý dialog se spolužačkou, dění okolo ji nezajímá a soustředí se pouze na ruční práci a hovor s dívkou sedící po straně, mluví v rozvitých větných konstrukcích hovorovou češtinou s prvky češtiny obecné

4) Shrnující informace o komunikaci:

- přímé oslovení jménem pouze ve vyhrocených situacích, při rozmluvě o třetí nepřítomné osobě, upoutání pozornosti oslovaného jedince či žádosti
- děti při navazování kontaktu upřednostňují větné ekvivalenty, např.

citoslovce: „*Hele, jaký to mám já. Hej, ty nůžky mám teď já.*“

- ve většině případů neoslovují spolužáky vůbec, pouze navazují oční kontakt a hlasitě zvolají: „*Podívej se! Čum!*“, čímž přilákají pozornost několika spolužáků najednou, i když byla původní výzva určena pouze jednomu z nich
- velice frekventované užívání rýmů na rodná jména spolužáků (vždy se jednalo o posměch): „*Vašku, kde máš tašku? Kryštofe, ty piškote! Denis, má dlouhej penis.*“
- slovních přestřelek se účastnili pouze chlapci, pro upoutání pozornosti později používali pouze zkrácené verze posměšných rýmů s opakováním základních motivů: „*Denis, Denis, Denis, penis, penis, penis.*“
- během pozorování nebyla zaslyšena žádná přezdívka (ani paní vychovatelka nám jejich výskyt nepotvrdila)
- autorské podpisy pozorovaných jedinců na výkresu: *LP, Tom, BH, Nikolka*, poslední z dívek se podepsala tučným písmem *Ilona*, poté v řadě pod sebe přidala hypokoristika: *Ilča, Íla a Ila*

5) Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací:

„*Paní učitelko, Nikolčino sluníčko už se směje.*“ (reakce jedné ze spolužaček na první zhotovený výrobek)

„*Nikolko, podáš mi ty nůžky?*“ (oslovení pochází od jedné ze spolužaček, která pracovala na svém výrobku vedle Nikoly)

„*Lukášku, nashledanou.*“ (paní vychovatelka se loučí se svým žákem)

„*Děti, komu mám zalepit tu pusu?*“ odpověď: „*Hornychoj!*“ (reakce jednoho z dětí na otázku od paní vychovatelky)

„*Tomášku, dostříhej to!*“ Tomáš: „*Ila ještě nemá dostříhaný ani to slunce!*“ (přestože paní vychovatelka použila zdvořilého tvaru *Tomášku*, z celkové intonace byl cítit důraz a rozčilení – žák od činnosti stále odbíhal a nevěnoval se jí, Tomáš rychle reaguje a upozorňuje na Ilonu, která byla s prací ještě více pozadu než on)

Jednotlivá pozorování byla mnohdy ztížena hlukem ve třídě a nepřehledností situace (děti nevydržely u jedné činnosti příliš dlouho, neustále se přeskupovaly). Proto bylo později upřednostněno pozorování v ranních hodinách, kdy dětí ve třídě nebylo mnoho a jejich komunikační proces byl přehlednější.

2.4.1. Komunikační proces v dětském kolektivu

Děti používaly k vzájemnému dorozumívání převážně obecnou češtinu, výjimkou pak nebyly tvary nespisovné, až vulgární: „*Ty blbečku.*“. Někteří jedinci se snažili s výzkumníkem navázat kontakt, pro tuto komunikaci používali češtinu hovorovou.

V rámci chlapeckých skupin nebylo vysledováno navázání plynulého dialogu, docházelo k neustálému narušování řečového projevu a vzájemnému překřikování. V komunikaci chlapců převládalo pouhé konstatování a komentování situace či hlasité vyjadřování aktuálních emocí a postřehů: „*Ondro, můžeš! Ondro, ne! Nemá kolo, Ondro, on nemá jedno kolo.*“. Otázky spolužáků byly v chlapecké skupině často ponechány nezodpovězené, nedocházelo k vzájemnému naslouchání. Komunikační proces mezi chlapci mohl být ovlivněn tím, že utvářeli větší skupiny. V početnější skupině se souvislý dialog navazuje hůře, dochází k dynamickým proměnám činností i jejich aktérů, je třeba rychleji reagovat.

Dívky se sdružovaly do malých skupinek, nejčastěji dvojic. Charakter jejich komunikace mohl být ovlivněn činnostmi, kterým se věnovaly. Hra s domem s panenkami či vyrábění z papíru jsou méně dynamické činnosti než automobilové závody či stolní fotbal. Komunikační proces mezi děvčaty byl plynulejší, jednotlivé výpovědi na sebe navazovaly, dívky se více věnovaly vzájemnému naslouchání než dění okolo, jak tomu bylo u chlapců.

2.4.2. Rodné jméno, příjmení a propriálně komunikační varianty v dětském kolektivu

Přímé oslovení pomocí oficiálního tvaru RJ, hypokoristika, přezdívky nebo příjmení bylo mezi dětmi voleno nejčastěji ve vyhocených situacích („*Ondráši, co tady děláš? Hele, to je moje!*“) či situacích pro velké množství aktérů nepřehledných („*Vendulko, to říkám tobě. Dneska na hudebce zazpíváme tohle...*“). Oslovení pomocí propriálně komunikačních variant pozorovaní jedinci volili pro okamžité upoutání pozornosti pojmenovávaného jedince. Dále bylo přímé oslovování používáno při žádostech („*Nikolko, podáš mi ty nůžky?*“) nebo rozmluvě o třetí osobě („*Dominiku, že si včera hrál Bazala s tou puškou?*“). Pro navázání kontaktu však děti upřednostňovaly větné ekvivalenty, např. citoslovce: *hej, hele* nebo jednočlenné věty v podobě výzev: *Podívej! Koukejte! Počkej! Čum!*

Někteří jedinci v rámci pozorování oslovování pomocí základního tvaru RJ nebo jeho obměn výrazně preferovali a jen výjimečně upozornili spolužáka větnými ekvivalenty (získaný antroponymický materiál pak v některých pozorováních pocházel od jednoho až dvou jedinců). A naopak, někteří jedinci po celou dobu pozorování nikoho pomocí propria či jeho komunikačních variant neoslovili (ne jen pozorované jedince), upozorňovali na sebe pouhým zvoláním: *Holky! Kluci!*, větnými ekvivalenty nebo jednočlennými větami.

Překvapujícím bylo zjištění, jak často děti volí k oslovování příjmení. Zpravidla tomu tak bylo v situacích, kdy se snažily nepříjemnou činnost přehodit na někoho jiného, nebo bránily samy sebe („*To dělala Hašplová! Já jen malovala, to holky si to vytáhly.*“ / „*Děti, komu mám zalepit tu pusku?*“ odpověď: „*Hornychoj!*“). Příjmení v těchto případech sloužila jako prostředek rychlé identifikace jedince. Příjmení byla též používána při rozmluvě o třetí osobě („*To je Hoffmanova fotka.*“). Příjmením byl pravidelně od většiny spolužáků oslovován chlapec ve skupině dětí nepříliš oblíbený („*Máš to špatně.*“ reakce dítěte sedícího vedle: „*Kdo?*“ odpověď: „*Michal Bazala.*“ dítě sedící vedle se znovu táže: „*Kdo?*“ odpověď: „*Bazala!*“ / „*Že si včera hrál Bazala s tou puškou?*“).

V rámci pozorování jsme se setkali s používáním běžných hypokoristických tvarů rodných jmen: *Bára, Barunka, Honzíček, Honzík, Ila (Ilona), Lenka, Lúca, Lucka, Lukášek, Maty (Matyáš), Miša (Michal), Nikolka, Ondra, Ondráš, Pepa, Pepíček, Tomášek, Vendulka, Vendy*. Přímé oslovení pomocí přezdívky bylo zachyceno pouze jednou, jednalo se o nepravou přezdívku *Kubík* (podle příjmení *Kubeček*). Další dvě přezdívky byly zachyceny v rámci rozhovoru probíhajícího mezi chlapci, nikoliv při přímém oslovování: „*Já mu občas říkám Baziku.*“ spolužák: „*Nebo bys taky mohl Bazalko.*“ (jednalo se o přezdívku utvořenou k příjmení *Bazala*, tento žák byl při pozorování přítomen několikrát, ani jednou však tato přezdívka nebyla spolužáky v přímé komunikaci s ním použita).

V pozorované skupině dětí mladšího školního věku byly k oslovování používány běžné tvary hypokoristik utvořené zkracováním a odvozováním (celkem bylo pozorováno 14 jedinců, počet zaznamenaných hypokoristik je 19). Výskyt aktivně používaných přezdívek k oslovování spolužáků byl minimální (pouze jeden případ). K upoutání pozornosti a navázání kontaktu byly preferovány větné ekvivalenty a jednočlenné věty.

2.5. Rozhovory – obecné informace a výsledky

Rozhovory probíhaly opět ve školní družině ZŠ Velké Poříčí, a to v týdnu od 3. 6. do 7. 6. K rozhovorům nám byla poskytnuta odlehlá místnost, vše probíhalo v maximálním klidu, vždy v odpoledních hodinách. K rozhovorům byly přizvány nejen děti, ale i rodiče (účastnily se pouze maminky). Během týdne bylo zhotoveno pět rozhovorů, délka jednoho rozhovoru byla přibližně 15 minut. Ve dvou případech byli našimi spolupracovníky chlapci, tři rozhovory byly vedeny s dívkami. Jedno setkání probíhalo ve třech, jednalo se o rozhovor se sestrami a jejich matkou.

V rámci této části kvalitativního výzkumu jsme se zaměřili na praktické užívání rodných jmen a veškerých jejich komunikačních variant (jak je doma dítě běžně oslovováno). Za účelem sběru tohoto antroponymického materiálu jsme vytvořili tři modelové situace: dítě neposlouchá - zlobí/ dítěti hrozí nebezpečí/ dítě je milé (v rámci rozhovoru se jednalo o otázku č. 1 směřovanou k rodiči a otázku č. 2 směřovanou již k dítěti). Dále bylo naším cílem zjistit, jakým způsobem dítě své osobní jméno prožívá, zda je s ním spokojené, jaký tvar rodného má nejraději, jak by si přálo, aby ho ostatní oslovovali a proč (otázky č. 3-5). Naš zájem byl též soustředěn na produktivitu a frekvenci užívání antroponym a jejich derivovaných tvarů mezi dětmi (otázka č. 6 a č. 8), dále na motivaci používání těchto derivovaných tvarů (otázka č. 9). Pro zjištění mezigeneračních odlišností v používání propriálních komunikačních variant byla zkonstruována otázka č. 7 směřovaná k rodiči.

Nyní bude vždy jednotlivě uvedena otázka, která byla součástí každého rozhovoru a k ní souhrnná charakteristika odpovědí všech, kteří se rozhovoru zúčastnili. Rozhovory byly vedeny s dětmi s následujícími rodnými jmény (v závorce uveden věk dítěte): *Šimon* (8let), *Adéla* (9let), *Eliška* (4roky), *Aneta* (6let), *Michal* (9let) a *Alexandra* (7let).

1) Modelové situace:

- a. **Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřebí upozornujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.**

Získány byly následující tvary rodných jmen: *Šimone/Adélo/Aneto/Eliáno/Sašo*. V jednom případě jsme se setkali s tím, že maminka přímé oslovení v takovýchto situacích nepoužívá nebo si to alespoň neuvědomuje. Třikrát byl tedy použit oficiální tvar rodného

jména dítěte a dvakrát hypokoristikon: *Sašo/Eliáno*. Sufix *-án* (*Elián/Eliáno*) můžeme považovat za expresivně zabarvený, zveličující. Alexandra je ve své rodině běžně oslovoována *Saši*, hypokoristikon *Saša/ Sašo* používají jen v případech potřeby zdůraznění a upoutání pozornosti.

b. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.

Byly získány následující tvary rodných jmen: *Šimonečku/Aduš/Eli/Áňo/Sašo, Sašeno*. Opět jsme se setkali s tím (u stejné maminky), že dítě v takovýchto situacích není oslovoováno přímo. Zdrobnělé hypokoristikon bylo použito pouze u jedné maminky: *Šimoneček/Šimonečku*. Ve dvou případech byla použita krátká hypokoristika, kterými lze rychle reagovat: *Eli, Áňo*. Další dvě maminky pak uvedly ty tvary RJ, které používají běžně, když jsou rozčilené: *Aduš, Sašo/Sašeno*. Bylo zdůrazněno, že by ale dítě v takovéto situaci oslovily sice s důrazem, ale jemně, aby se neleklo a neublížilo si.

c. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhlo květinu.

Byly získány následující hypokoristické tvary RJ: *Adelinko/Eliánku/Anetinko/Michálku/Sašenko, Sašičku*. Byly použity zdrobnělé tvary základních podob rodných jmen: *Adelinko/Anetinko/Michálku*, dále deminutiva utvořená na základě hypokoristik: *Eliánku/Sašenko, Sašičku*. Jedna maminka by zvolila oslovení pomocí substantiva z apelativní sféry jazyka: *miláčku*.

2) Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?

Byly zjištěny následující tvary RJ: *Šímo/Áďo/Anetko/Eliško/Michale/Saši, Alexandro, Ťapinko*. Ve třech případech byla použita oficiální podoba rodného jména dítěte. Rodné jméno *Eliška* působí zdrobněle a něžně již ve své základní podobě. *Alexandra* je touto oficiální podobou rodného jména oslovoována od otce (matka se též jmenuje *Alexandra* a té říká *Sašo*), dceru však nejčastěji oslovuje stejně jako matka *Saši*. *Michal* má oficiální tvar svého rodného jména nejraději, proto ho tak doma oslovují nejčastěji. Pouze v jednom případě jsme se setkali s pravidelným užíváním deminutiva: *Anetko* či užíváním přezdívky z raného dětství: *Ťapinko*. Ve všech případech však bylo nejfrekventovanější oslovení používáno oběma rodiči (u dítěte vyrůstajícího bez otce pak matkou a prarodiči).

3) Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč? Jak máš nejradši, když ti někdo říká?

4) Jak bys chtěl/a, aby tě doma nebo i ve škole oslovovali?

K otázce č. 3 byly získány následující tvary rodných jmen: *Šimonku/Ád'o/Áňo/Eliško/Michale*. Antroponymický materiál získaný k otázce č. 4 byl téměř totožný: *Šimonku, Šímo/Adél/Áňo/Eliško/Michale*.

Dvě děti tedy preferují oslovování pomocí základního tvaru jejich rodného jména a rodiče je takto běžně oslovují (*Eliško/Michale*). Dívka s RJ *Adéla* je v rodině běžně oslovována jako *Ád'a* a tento tvar se jí líbí, protože je na něj už zvyklá, ale přála by si být v rodině i ve škole oslovována hypokoristikem: *Adél*. Dívka s RJ *Aneta* je v rodině běžně oslovována jako *Anetka*, ale nejraději je, když jí někdo říká *Áňo*. Chlapec s rodným jménem *Šimon* je běžně v rodině oslovován jako *Šíma*, tento tvar preferuje jak k běžnému oslovování v rodině, tak ve škole, má také rád, když se mu říká *Šimonečku*, protože je to prý takové dětské. *Alexandra* má ráda všechny podoby svého rodného jména a na tom, jak ji ostatní oslovují, jí nezáleží.

5) Líbí se ti tvoje jméno a příjmení? Nechtěl/a bys jiné?

Děti byly se svými osobními jmény spokojené. Pouze *Eliška Gultová* zmiňuje, že by se raději jmenovala *Lucie* (Eliška byla naší nejmladší účastnicí rozhovoru, navštěvuje MŠ). Maminka *Alexandry Křovinové* zmiňuje, že dívka si v nedávné době na své osobní jméno stěžovala, že by se chtěla jmenovat jinak, ale více se k tomu prý tehdy nevyjadřovala. *Michal Rosa* je se svým jménem spokojen, protože je krátké.

6) Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?

Žádné z dětí nepoužívá k oslovování rodičů rodná jména. Získali jsme pouze repertoár oslovení pomocí substantiv z apelativní vrstvy jazyka: *mamko, mamí, maminko, taťko, tati, tatínku*. Dále v rámci oslovování prarodičů: *babičko, babulinko*. Jedna z dívek pak v případě, že o svých prarodičích či praprarodičích hovoří v jejich nepřítomnosti, používá následující kombinaci apelativ a antroponym (meliorativa): *babička Helenka, babička Maruška*, u mužských příbuzných jen apelativa: *taťkův děda, mamčin děda/ děda z domova důchodců*.

7) Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?

Generace rodičů je oslovována následujícími tvary RJ: *Jano, Jani/Toníku/Iveto, Ivet, Ivčo/Oto, Otíku/Ájo (Alena)/Marťo (Martin)/Dano, Dani/Milane/Sašo*. Ve většině případů rodiče spontánně vyslovili oficiální tvar rodného jména, po chvíli pak přidali

i hypokoristika. Jako frekventovaný způsob oslovení bylo jednou z matek uvedeno apelativum *teto* (je tak oslovována i těmi, se kterými není v příbuzenském vztahu). V jedné rodině se dokonce mezi rodiči používá přezdívka, a to *Hovorka* (manžel byl a je velice hovorný, dle slov manželky: „ukecanej“). Hypokoristika jsou tedy k oslovování používána i mezi dospělými, avšak počet používaných hypokoristik již není tak vysoký jako u dětí.

**8) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků?
Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?**

9) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

Byl získán následující antroponymický materiál: *Miša (Michal)/Bohyn, Bohouš (Barbora)/Tuterstein, Tutík, Tut (Tóthová)/Áňa (Aneta)/Deniska, Denda/Evička/Lucka*. Hypokoristikon *Miša* k oslovování Michala jeho kamarád používáno proto, že je krátké, slyšel ho poprvé u paní učitelky v MŠ. Spolužačky *Barbora Fuchsová* a *Adéla Tóthová* se běžně oslovují pomocí přezdívek, Barbora se prý dokonce do školních sešitů podepisuje jako *Bohyn Fuchs*, s přezdívkami *Bohouš* a *Bohyn* přišla sama, Adélu oslovují *Tutíku, Tute* a *Tutersteine*, protože tak na ZŠ oslovovali i jejího bratra. Přezdívky používají, protože se jim to líbí. Michal používá k oslovování své spolužačky meliorativum *Evičko*, říkala jí tak už od začátku paní učitelka, *Evo* jí prý říkají jen ti cizí. Alexandra oslovuje svou spolužačku *Lucko*, protože je to prý to nejlehčí jméno, které se k *Lucii* dá vymyslet a dobře se říká.

Závěr

Cílem práce bylo na základě odborných teoretických znalostí z oblasti antroponomastiky a zpracovaných poznatků získaných z vlastního výzkumu, zjistit motivaci oslovování hypokoristiky a charakterizovat obecné tendence spojené s touto oblastí. Pozornost byla soustředěna na produkci hypokoristik rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku a na produkci hypokoristik a přezdívek vrstevníků těchto dětí.

První část bakalářské práce byla zaměřena teoreticky. Zabývali jsme se obecnou charakteristikou antroponym a jejich zařazením do systému lingvistiky. První stěžejní kapitolou pro následnou práci s antroponymickým materiálem získaným z výzkumu byla kapitola pojednávající o rodných jménech, motivaci jejich vzniku, proměně repertoáru rodných jmen, sociálních aspektech, jazykové charakteristice a pojmenovacích motivech. Pro zajímavost jsme též uvedli informace o prožívání rodného jména a jeho autonomizaci, doplňující též byla kapitola pojímající rodné jméno a příjmení jako celek a věnující se historickému vývoji a přechodu od jednojmennosti ke dvoujmennosti.

V praktické části práce jsme se již věnovali vlastnímu smíšenému výzkumu. Zpracovány a interpretovány byly informace z dotazníkového šetření, které bylo provedeno na území kraje Středočeského, Královéhradeckého a na území Hlavního města Prahy v časovém rozmezí od března do května roku 2013 a jehož se aktivně účastnilo 45 rodin s dětmi předškolního a mladšího školního věku. Výsledný počet subjektů dotazníku byl 68, 19 dětí předškolního věku a 49 dětí mladšího školního věku. Druhá část výzkumu byla založena na nezúčastněném přímém pozorování, které probíhalo ve dnech od 29. 5. do 5. 6. 2013 ve školní družině ZŠ Velké Poříčí, celkově pětkrát. Autentický antroponymický materiál nám umožnilo získat též pět strukturovaných rozhovorů s rodiči a jejich dětmi, které se konaly v týdnu od 3. 6. do 7. 6. 2013. Data získaná v rámci výzkumu byla, pokud to jejich charakter umožňoval, zpracována do podob tabulek a grafů.

Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že domácí obměny rodných jmen vznikají s postupem času, s tím, jak dítě dospívá a mění se jeho potřeby. Proces vzniku hypokoristik v rodinách podle rodičů bývá velice živelný a zcela náhodný. Hypokoristika často vznikají za účasti několika členů rodiny, každý přispěje novým domácím tvarem rodného jména. Proces vzniku domácích obměn rodných jmen je velice spontánní a instinktivní, důležitou roli hraje kreativita pojmenovatelů při jazykovém tvoření hypokoristik, fantazie a nápaditost.

Rodiče preferují oslovování pomocí hypokoristik a dalších propriálně komunikačních variant (lallnamen, přezdívek) zejména díky schopnosti těchto tvarů rodných jmen vyjádřit charakter vztahu k dítěti, rodičovskou lásku. Dále jsou tyto tvary k oslovování dětí rodiči používány jako prostředek k vyjádření aktuálních emocí a vztahu mezi pojmenovávatelem a oslovovaným jedincem (rodičem a dítětem). Krátké hypokoristické tvary rodných jmen jsou vítány pro jejich praktičnost, dovolují rodičům rychle zareagovat a upoutat pozornost dítěte. V rodinách se stejnojmennými členy plní propriálně komunikační varianty důležitou identifikační a rozlišovací funkci (matka oslovována oficiální podobou RJ *Eliška*, dcera hypokoristikem *Ela*). Podle rodičů jsou obměny rodných jmen vhodným prostředkem k oslovování jedinců v dětském věku.

Z dotazníkového šetření bylo získáno 29 dívčích jmen a 198 propriálně komunikačních variant. Dívky jsou v rodinách oslovovány v průměru pomocí 7 podob rodného jména. Nejvyšší počet dívčích rodných jmen byl derivován pomocí formantu **-ka** (*Adélka, Adrianka, Saška* < *Alexandra, Barborka*), dále užívali respondenti k tvorbě domácích obměn formantů **-inka/-ynka/-ínka** (*Málinka* < *Amelie, Ilínka* < *Ilona, Beynka* < *Beata*), třetím nejužívanějším formantem pro dívčí hypokoristika bylo zakončení **-a** (*Léňa, Lúca, Mart'a*) a čtvrtým **-i/-y** (*Any* < *Andrea, Aneta, Vali* < *Valerie*).

Na základě dotazníků jsme získali repertoár 20 chlapeckých jmen a jejich 123 propriálně komunikačních variant. Chlapci jsou v rodinách v průměru oslovováni pomocí 6 podob rodného jména. V největším množství případů, byl k tvorbě chlapeckého hypokoristika použit formant **-ek** (*Adámek, Kubíček* < *Kubík* < *Jakub, Lukášek*), druhým nejpoužívanějším formantem k tvorbě domácích obměn rodných jmen u chlapců byl formant **-a** (*Mát'a* < *Matěj, Ondra, Táda* < *Tadeáš*), dále formant **-in/-yn/-ín** (*Honzin* < *Honza, Lukyn* < *Lukáš, Tonín* < *Tonda* < *Antonín*) a zakončení **-ík** (*Myslík* < *Přemysl, Samík* < *Samuel, Vojtík*).

V rámci zjišťování motivace pro vznik přezdívek jsme získali 9 motivačních okruhů: přezdívky vzniklé na základě příjmení (*Škod'ák* = *podle příjmení Škoda*), přezdívky vzniklé na základě přeřknutí/ zkomolení RJ (*Bebuška* = *Evuška*), přezdívky vzniklé na základě rodného jména (*Karel/Karlos* = *přezdívka utvořena k dívčímu rodnému jménu Karolína*), přezdívky vzniklé na základě vlastností nositele (*Šmůda* = *přezdívka pro ne příliš čistotného chlapce*), přezdívky na základě vzhledu (*Bloncka* = *podle světlých vlasů*), přezdívky vzniklé na základě pohádkové postavy (*Bořek* = *podle pohádkové postavy v pohádce Bořek stavitel*), přezdívky vzniklé na základě rýmu (*Malina* = *podle*

hypokoristika Valina utvořeného k rodnému jménu Valerie), přezdívky vzniklé na základě oblíbeného jídla (Brambůrka), přezdívky vzniklé na základě příhody (Dadýsek: přezdívka vznikla na základě rituálu v dětství, uspávání: „Dadadá“).

Kvalitativní část výzkumu sloužila k zjištění produktivity propriálně komunikačních variant používaných mezi dětmi. Přímé oslovení pomocí oficiálního tvaru rodného jména, hypokoristika, přezdívky nebo příjmení bylo mezi dětmi voleno nejčastěji ve vyhrocených situacích či situacích pro velké množství aktérů nepřehledných. Dále bylo přímé oslovení detekováno při žádostech (nejčastěji ve chvílích, kdy dítě něco chtělo) nebo rozmluvě o třetí osobě. Pro navázání kontaktu však byly mezi dětmi upřednostňovány větné ekvivalenty, např. citoslovce: *hej, hele* nebo jednočlenné věty v podobě výzev: *Podívej! Koukejte! Počkej! Čum!.*

Literatura

- BLANÁR, V. *Vlastné meno ve svetle teoretickej onomastiky*. Martin : Matica slovenská, 2009, 158 s. ISBN 978-80-7090-905-8.
- BENEŠ, J. *O českých příjmeních*. Vyd.1. Praha : Československá akademie věd, 1962, 355 s.
- ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 2000, 407 s. ISBN 80-85866-57-9.
- DAVÍDEK, V.; DOSKOČIL, K.; SVOBODA, J. *Česká jména osobní a rodová*. Praha : Rodopisná společnost, 1941.
- DOKULIL, M.; HORÁLEK, K.; HŮRKOVÁ, J.; KNAPPOVÁ, M.; PETR, J. (Eds.) *Mluvnice češtiny I*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1986, 566 s.
- FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 1985, 281 s.
- FILIPEC, J.; DANEŠ, F.; MACHAČ, J.; MEJSTRÍK, V. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha : Academia, 2005.
- HÁJKOVÁ, E. *Posuny v oblibě a užívání jména v současnosti*. In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha : UK Pedf, 2004, 47 s. ISBN 80-7290-185-0.
- HARVALÍK, M. *Variabilita proprií a její role při konstituování onymických systémů*. In OLOŠTIAK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice*. Vyd. 1., Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, 380 s. ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze)
Dostupné z WWW: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7376-485-4.
- KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (Eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 604 s. ISBN 978-80-7106-484-8.
- KARLÍK, P.; NEKULA, M.; RUSÍNOVÁ, Z. (Eds.) *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.

KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?* Vyd. 4., přeprac. a dopln. Praha : Academia, 2006, 651 s. ISBN 80-200-1349-0.

KNAPPOVÁ, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti.* 1. vyd. Praha : Academia, 1989, 204 s. ISBN 80-200-0167-0.

KNAPPOVÁ, M. *Volba, užívání a prožívání osobních jmen.* In ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFMANOVÁ, J.; HAVLOVÁ, E. (Eds.) *Užívání a prožívání jazyka: k 90. Narozeninám Františka Daneše.* Vyd. 1. V Praze : Karolinum, 2010, 546 s. ISBN 978-80-246-1756-5.

KVÍČALOVÁ, M. *Přezdívky v dětském kolektivu.* Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2010, 134 s. Vedoucí práce Ladislav Janovec.

MICHALOVÁ, B. *Jméno jako společenská vizitka.* In HÁJKOVÁ, E. et al. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky.* Praha : UK Pedf, 2004, 47 s. ISBN 80-7290-185-0.

PASTYŘÍK, S. *Obohacování hypokoristického parasystému rodných jmen v současné češtině.* In OLOŠTIK, M. (Eds) *Jednotlivé a všeobecné v onomastice.* Vyd. 1., Prešov : Prešovská univerzita v Prešově, 2012, 380 s. ISBN 978-80-555-0594-7 (elektronická verze) Dostupné z WWW:<<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak3>>.

ŠMILAUER, V. *Úvodem.* In KOPEČNÝ, F. *Průvodce našimi jmény.* 2. přepr. a rozš. vyd. Praha : Academia, 1991, 259 s. ISBN 80-200-0061-x.

ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky.* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999, 191 s. ISBN 80-210-2027-x.

ŠTĚPÁNKOVÁ – VALÁŠKOVÁ, R. *Hypokoristické formy rodných jmen u dětí a mládeže.* Praha, 2001, 175 s. Vedoucí práce Milan Harvalík.

VOLEJNÍK, R. *Hypokoristické formy rodných jmen dětí a mládeže v Přelouči.* Praha, 2003, 209 s. Vedoucí práce Milan Harvalík.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá rodnými jmény obecně, především však jejich užitím v komunikaci, domácími obměnami rodných jmen a motivací oslovování hypokoristiky či motivací vzniku přezdívek. V první části jsou shrnuta veškerá teoretická východiska. Zájem je zprvu směřován k obecnému ukotvení problematiky v rámci onomastiky a postavení antroponym v systému lingvistiky. Teoretická část se dále zaměřuje na rodná jména, motivaci jejich vzniku, funkce, proměnu repertoáru rodných jmen, fungování rodných jmen v komunikaci, jazykovou charakteristiku a pojmenovací motivy. Problematika rodných jmen je obohacena výkladem o prožívání antroponym a jejich autonomizaci, dále také o historický vývoj přechodu od jednojmennosti k dvoujmennosti. Stěžejní část teoretické práce je zaměřena na hypokoristika, vývoj hypokoristických podob rodných jmen, jejich užití v komunikaci, specifické kategorie hypokoristik a jejich jazykovou a slovtvornou charakteristiku. Zájem byl též směřován k přezdívám a jejich obecné charakteristice.

Praktická část bakalářské práce je založena na vlastním výzkumu. V rámci smíšeného výzkumu bylo provedeno dotazníkové šetření, jehož se na území Středočeského a Královéhradeckého kraje a na území Hlavního města Prahy v časovém rozmezí od března do května roku 2013 aktivně účastnilo 45 rodin s dětmi předškolního a mladšího školního věku. Výsledný počet subjektů dotazníku byl 68. Kvalitativní část výzkumu je založena na neúčastněném přímém pozorování, které probíhalo ve dnech od 29. 5. do 5. 6. 2013 ve školní družině ZŠ Velké Poříčí, celkově pětkrát. Dále bylo pro získání autentického antroponymického materiálu uskutečněno pět strukturovaných rozhovorů s rodiči a jejich dětmi v týdnu od 3. 6. do 7. 6. 2013. Výzkum nám poskytl dostatečný a autentický antroponymický materiál. Cílem výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem jsou oficiální podoby rodných jmen dětí obměňovány v rodinách a mezi vrstevníky, v jakých sociálních situacích k obměnám rodných jmen dochází, jaká je osobní motivace k jejich používání v komunikaci a jaké jsou motivace pro tvorbu přezdívek. Získané poznatky jsou pro názornost doplněny o přehledné tabulky a grafy.

Summary

This bachelor thesis deals with first names in general, a particular attention is, however, given to their usage in communication, to the familiar modifications of first names and to the motivation of addressing by hypocoristic forms as well as to the origin of nicknames. Within the first part, all the theoretical themes are summarised. The focus is primarily aimed towards the overall setting of the issue within the field of onomastics and the role of antroponyms within the linguistic system. The theoretical part further focuses on first names, motivation of their origin, function, transformation of the repertory of first names and their function within communication, language characteristics and naming motives. The issue of first names is enriched with an interpretation about the usage of antroponyms and their auto-nominalisation and along with a historic development of the shift from single-naming towards double-naming. The key part of the theoretical section concerns hypocoristics, the development of the hypocoristic forms of first names, their usage within communication as well as specific categories of hypocoristics and their language and word-forming characteristics. Interest was also put on nicknames and their general characterisation.

A practical part of the thesis is based on a proper research. Within this research a survey was performed, on which 45 families with pre-school and younger-aged children from Central Bohemian Region, Region of Hradec Králové and within the area of the Capital city of Prague actively participated. The final number of all the respondents of the questionnaire was 68. A quantitative part of the research is based on non-partaking direct observation, which took place from 29th May to 5th June 2013 at ZŠ Velké Poříčí after school club, altogether five times. Furthermore, five structured interviews with parents and their children were realised in order to acquire authentic antroponymic data in week from 3th to 7th June 2013. The task of the research was to obtain sufficient and authentic antroponymic material and ascertain how the children's official name forms are transformed in the families and among the children of the same age as well as in which social situations the alternations of the first names are performed, what is the personal motivation towards their usage in communication and what motivation causes the nickname forming. To reach a higher lucidity, the acquired findings are accompanied with transparent tables and charts.

Klíčová slova

onomastika, antroponymum, rodné jméno, motivace, hypokoristikon, přezdívka

onomastics, anthroponyms, first name, motivation, hypocoristicon, nickname

Seznam použitých zkratk

RJ = rodné jméno

PKV = propriálně komunikační varianta

PKV RJ = propriálně komunikační varianty rodných jmen

Příloha 1

POZOROVÁNÍ č. 2

30. 5. 2013 (7:00 – 7:45)

1) Popis prostředí a skupiny:

- třída školní družiny
- skupina 14 dětí: 10 chlapců, 4 dívky
- věkové rozmezí pozorovaných jedinců: žáci 1. třídy
- početní zastoupení jedinců v pozorované skupině: 3 chlapci

2) Popis aktivity:

- aktivita dětí není nijak řízená, jsou pouze hlídány a napomínány v případě nevhodného chování
- možnost výběru z několika činností: stolní hry/ kreslení/ stolní fotbal/ stavebnice
- aktivity jsou střídány, skupinky dětí se spontánně a neustále proměňují

3) Portréty jednotlivců: (v závorce uveden věk pozorovaného jedince)

- *Jan Pavelka (6)*: žák mírnější povahy, neprojevuje se příliš hlasitě, k aktivitám se přidružuje až po vyzvání, vždy postává poblíž a pozoruje, slovní projev nezachycen
- *Michal, Jiří Bazala (7)*: žák mírnější povahy, upřednostňuje hru o samotě, vyhledává spíše společnost dívek a v jejich přítomnosti vystupuje jistěji
- *Ondřej Krtička (8)*: na první pohled výrazný, ale nikoliv dominantní, účastní se každé chlapecké aktivity, je jedním z hlavních aktérů, nikoliv však organizátorem, situaci slovně příliš nekomentuje, spíše koná

4) Shrnující informace o komunikaci:

- ve skupině dětí jsou jedinci, kteří oslovení křestním jménem výrazně preferují a jen výjimečně upozorní spolužáka či spolužáky větším ekvivalentem (uvedené tvary rodných jmen pak mnohdy pocházejí pouze od jednoho či dvou spolužáků)
- některé děti po celou dobu pozorování nikoho křestním jménem neosloví (ne jen pozorované jedince), upozorňují na sebe pouze obecným zvoláním: „*Holky! Kluci!*“

- mezi chlapci nebyl navázán souvislý dialog, v jejich komunikaci převládá pouhé konstatování a komentování situace, hlasitě vyjadřují své emoce, vzájemně se překřikují, otázky spolužáků mnohdy zůstanou nezodpovězené a nepovšimnuté, nedochází k vzájemnému naslouchání

5) Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací:

„*Na co to máš, Mišo? Co to jako děláš?*“ (reakce na právě přicházejícího Michala, který si s sebou z domova přinesl svou hračku)

„*Michale, já se dneska těším zase na velkou přestávku.*“ (k snídajícimu Michalovi jeho spolužák)

„*Mišo, Mišo! Jdeš hrát? Zatím si z tehle těch vyber nějakou rybu. Ne, Mišo, to se nejdřív musí...Mišo? Já tady v pondělí nebudu.*“ (navázání kontaktu jedné ze spolužaček, výzva ke společné hře a předávání informací)

„*Michale, ať to nerozbijete! Kluci, počkejte, už to jede, už to jede!*“ (spolužačka reagující na příliš rychlé a zběsilé jednání chlapců při stolní hře)

„*Michale, co máš? Michale, já si budu hrát s tebou.*“ Michal: „*Nic! Nehraju s tebou.*“ (Michal si spolu s dívkami a jedním spolužákem staví ze stavebnice, do skupinky však nechce přibrat další spolužačku)

„*Ondro, můžeš! Ondro, ne! Nemá kolo, Ondro, on nemá jedno kolo!*“ (slovní komentování společné hry – pouštění autíček na dráze)

„*Ondráši, co tady děláš? Hele, to je moje, Ond...!*“ (Ondra bezohledně zasahuje do cizí hry, rozčilení na straně spolužáka, nedořečené oslovení, vztek)

„*Hele, Honzíku, ty to musíš mít stejně vysoký jako Ondra!*“ (Jan přizván do společné hry a seznamován s pravidly)

„*Honzíčku, říkej za mě, říkej za mě!*“ (dívka nestíhá pojmenovávat měnicí se barvy na kostce a vyzve si k nápomoci vedle postávajícího Jana)

„*Honzíkuuuu, Honzíkuuuu, jsme tu!*“ (přivolávání Jana)

1) Popis prostředí a skupiny:

- třída školní družiny
- skupina 6 dětí: 4 dívky, 2 chlapci
- věkové rozmezí pozorovaných jedinců: 1. a 2. třída ZŠ
- početní zastoupení jedinců v pozorované skupině: 4 dívky

2) Popis aktivity:

- dívky si samostatně hrají s domem pro panenky, občas jsou přizvány k jiné aktivitě, svou hru přerušují a opět se k ní vrací

3) Portréty jednotlivců: (v závorce uveden věk pozorovaného jedince)

- *Vendula Wondráčková (7), Lucie Hladíková (7), Barbora Ducháčková (7), Lenka Hašplová (8)*: dívky byly komunikativní, samostatné, mezi sebou otevřené, tvořily uzavřenou skupinku, vzájemně se dobře znaly, přítomnost výzkumníka přešly bez povšimnutí

4) Shrnující informace o komunikaci:

- dívky se mezi sebou dorozumívaly převážně hovorovou češtinou, v promluvách s chlapci byly zachyceny nespisové tvary: „*Ty blbečku!*“
- přímé oslovení jedince je v menšině, ve skupině se preferují opět větné ekvivalenty: *hej, hele*, používány jsou jednočlenné věty v podobě výzev: „*Podívej! Koukejte! Počkej!*“
- k přímému oslovení pomocí rodného jména dochází pouze v nepřehledných situacích, kdy mluví mnoho dětí zároveň a jedinec si chce být jistý, že vzbudí pozornost nejen u ostatních dětí, ale zejména u pojmenovávané osoby
- během pozorování byla mezi žáky použita i příjmení, a to během pojmenování nepřítomné osoby: „*To je Hoffmanova fotka.*“, nebo: „*Že si včera hrál Bazala s tou puškou?*“

5) Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací:

„Dominiku, že si včera hrál Bazala s tou puškou?“ Dominik: „Lenko, jak ty to můžeš vědět?“

„Mně by se líbilo podepisovat se Lenka Pašťálková. Ty by ses chtěl podepisovat jako dvojka, vid’?“ (dítě pojmenovává samo sebe s výjimkou příjmení, které si přebírá od spolužáka a nacvičuje svůj nový podpis)

„Barunka přišla.“ děti: „Cože, Bára? My myslely, že Natálie.“ (obecné zklamání při nahlášení příchozího žáka)

„Hele, pojď sem. Báro, Báro, Bárooooo!“ (oslovení použito teprve po prvotní výzvě, na kterou dívka nereagovala)

„Barčóóóóó!“ (dívka odešla během hraní a její kamarádka se po ní takto shání)

„Jdi z toho pryč. Slez z toho, Báro!“ (rozhořčený spolužák, kterému se ve hře u stolního fotbalu Barbora plete)

„Lúco. Tady, Lúco!“ (upozornění na podávanou pastelku, kterou si Lucie vyžádala)

„Lucko, ty tady budeš ve čtvrtek a pátek?“ (spolužák při kreslení navazuje kontakt s Lucií)

„Nechceš stavět se mnou, Luci? Budu stavět takovej modrej čtverec.“ (výzva ke hře)

„No, Vendy!“ (reakce na neomalené zacházení s hračkou)

„Tohle to hrála Vendula!“ (spolužák tímto reaguje na nalezený úlomek z jedné stolní hry)

„To dělala Hašplová! Já jen malovala, to holky si to vytáhly.“ (dívka se rozčiluje, když má jít uklízet pastelky)

„Vendulo, on měl jen čtyři.“ (Vendula přesunula počet gólů na stolním fotbalu)

„Vendulko, to říkám tobě. Dneska na hudebce zazpíváme tohle...“ (dialog dvou dívek)

1) Popis prostředí a skupiny:

- třída školní družiny
- charakteristika skupiny: žáci v rozmezí 6-9let, celkový počet 5 (4 chlapci, 1 dívka)
- pozorování probíhá v brzkých ranních hodinách, atmosféra je uvolněná
- početní zastoupení jedinců v pozorované skupině: 1 chlapec

2) Popis aktivity:

- výtvarná činnost (chlapci utvářejí uzavřenou skupinu a vyrábějí královské koruny, dívka sedí stranou vedle paní vychovatelky a vyrábí karnevalové masky)

3) Portrét jednotlivce: (v závorce uveden věk pozorovaného jedince)

- *Matyáš Škoda (9)*: žák působil uzavřeně a nevýrazně, vzhledem k brzké ranní hodině se mohlo jednat o rozespalost
- jeho slovní projev byl velice strohý (nedá se utvořit soubornější charakteristika projevu), pokud komunikoval, pak pomocí jednoduchých vět: „*To by šlo.*“ „*Já nepůjdu.*“, výjimkou nebylo pouhé přitakávání: „*Tak jo.*“ „*Hm.*“ „*No.*“

4) Shrnující informace o komunikaci:

- vzhledem k denní době a nízkému počtu žáků ve třídě probíhala veškerá komunikace uvolněně (žáci se nepřekřikovali, neskákali si do řeči)
- komunikační situace byla pro výzkumníka mnohem přehlednější
- vzhledem k únavě dětí a jejich plné soustředěnosti na výtvarnou činnost však nebylo k záznamu poskytnuto tolik materiálu

5) Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací:

přímé oslovení pozorovaného jedince:

„*Maty, kam jdeš?*“ *Matyáš*: „*Se napít.*“ (zkontaktování odcházejícího kamaráda)

„*Hele, Mate, ty už to jako máš?*“ (údiv nad *Matyášovým* dohotoveným výrobkem)

„Matyáš má korunu a vypadá jak král vepřů.“ (posmívání)

oslovování žáka dříve pozorovaného (pozorování č.2 – Michal, Jiří Bazala):

„*Máš to špatně.*“ reakce dítěte sedícího vedle: „*Kdo?*“ odpověď: „Michal Bazala.“ dítě sedící vedle se znovu táže: „*Kdo?*“ odpověď: „Bazala!“

jméno spolužáka se stává předmětem komunikace: „*Já mu občas říkám Baziku.*“ Reakce jiného spolužáka: „*Nebo bys taky mohl Bazalko.*“

1) Popis prostředí a skupiny:

- třída školní družiny
- charakteristika skupiny: žáci v rozmezí 6-9let, celkový počet: 13 (10 chlapců, 3 dívky)
- početní zastoupení jedinců v pozorované skupině: 1 chlapec

2) Popis aktivity:

- děti jsou vybídnuty k samostatné činnosti a hře
- chlapecká skupina, v rámci níž se vyskytoval i pozorovaný jedinec, se věnuje hře s autodráhou
- později se pozorovaný žák ze skupiny odděluje a s nově příchozím spolužákem hraje stolní fotbálek

3) Portrét jedince: (v závorce uveden věk pozorovaného jedince)

- *Josef Kubeček (9)*: všímavý a hravý, ve skupině hlavních aktérů, přesto se nemá tendenci příliš prosazovat, chlapecká skupina si jeho přítomnost vyžaduje
- slovní projev pozorovaného jedince nebyl častý, ale pokud se k něčemu či někomu vyjadřoval, používal hovorové češtiny a delších větných spojení

4) Shrnující informace o komunikaci:

- pro členy chlapecké skupiny je charakteristický neplynulý a neustále narušovaný dialog, nedopověděné věty a nezodpovězené otázky
- příčinou je příliš mnoho rozptylujících podnětů a vzájemná intolerance

5) Rekonstrukce úryvků z dialogů a konverzací:

přímé oslovování pozorovaného jedince:

„*Hele, Pepa* přišel.“ (reakce na právě přicházejícího žáka)

„*Čau, Kubíku*.“ (pozorovaný jedinec je osloven nově příchozím žákem)

„*Pepíčku, ty nechceš?*“ (nabízení bonbonu)

„*Hele, Pepo, nebo se dneska učíme?*“ (dohadování nad školním rozvrhem a HV)

„*A kdo je u vás nejlepší v matice? U nás Pepíček.*“ (dohadování se o známkách a premiantech)

oslovování jiných žáků (nezahrnutých do dotazníkového šetření):

„*Čus, Příbo.*“ (oslovení nově příchozího spolužáka, *Michala Příbyla*)

„*Tak to je jasný. Tak to má vyhraný Fíla.*“ (konstatování stavu hry Filipa a Josefa)

Příloha 2

STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR č. 1

3. 6. 2013 – ŠIMON PITAŠ (8let)

10) Modelové situace:

- d. Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřetí upozorňujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.

„To se stává denně, a to mu říkám Šimone.“

- e. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.

„No to si raději ani nechci představit. Ale v těchto ohrožujících situacích mu někdy říkám Šimonečku.“

- f. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhalo květinu.

„Tak to mu říkám miláčku.“

11) Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?

„Když mě mamka třeba volá na oběd, tak mi říká Šimone. Tatka mi říká Šímo.“

12) Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč?

„Šimonku, protože je to takový dětský.“

13) Jak bys chtěl, aby tě doma nebo i ve škole oslovovali?

„Šimonku a Šímo.“

14) Líbí se ti tvoje jméno a příjmení? Nechtěl bys jiné?

„Docela se mi líbí.“

15) Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?

„Tonda a Jana, říkám jim tatínku a maminko.“

16) Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?

„Mně oslovují normálně Jano, nebo Jani, Janinko mi říkala jenom moje babička. Manžela musím oslovovat Toníku, on Tondo nemá rád.“

17) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků? Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?

„To je Míša.“

18) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

„Protože je to krátký. Říkali mu tak paní učitelky ve školce.“

1) Modelové situace:

- g. Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřetí upozorňujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.**

„No tak asi ne jménem, že jo, ale vy ho slyšet chcete. U nás ji prostě, když trochu zlobí, říkáme Adélo, Aduš. Prostě to, co nám jako první přijde ve zlosti na jazyk. Určitě ne Adélko nebo miláčku. Většinou jakkoliv zvýším hlas, tak říkám: Adélo.“

- h. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.**

„Určitě bych na ni příliš nekřičela, aby nespadla. Ale tak asi bych na ni zavolala Aduš, v hlavě bych se děsila, co může přijít a navenek bych dělala, jako že v pohodě.“

- i. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhalo květinu.**

„Jééé. No, Adelinko.“

2) Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?

„Říkají mi asi Áďo. Mamka i taťka stejně.“

3) Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč?

„Áďo. Jsem na to zvyklá.“

4) Jak bys chtěla, aby tě doma nebo i ve škole oslovovali?

„Já bych chtěla, aby mi říkali Adél.“

5) Líbí se ti tvoje jméno a příjmení?

„Jo, je fajn.“

6) Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?

„Mamka je Iveta Tóthová a taťka Oto Tóth. Říkám jim jenom mami a tati.“

7) Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?

„Spoustu kamarádů mi říká teta. Ale jinak, klasicky rodným jménem: Iveto, Ivet, Ivčo. Záleží na situaci. Manželovi říkají Oto a Otíku.“

8) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků?

Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?

„Mám spolužačku, se kterou zrovna teďka sedím, to je Bára Fuchsová. My se oslovujeme jenom přezdívkami. Barča chce, abych jí říkala buďto Bohouši nebo Bohyne. Přišla si s tím sama. Začala se tak ve škole i podepisovat, místo Bára Fuchsová se podepisuje Bohyn Fuchs. Mně říkají Tute nebo mně ještě říkají Tutersteine a Tutíku, podle příjmení. Někdy taky Ad'ouši a Ad'umile, že jsem milá.“

9) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

„Protože to tak chtěla. Přišla s tím sama a líbí se jí to. Mně tak říkají, protože tak říkali i bráchovi.“

ANETA A ELIŠKA GULTOVY (sestry, 6 let a 4 roky)

1) Modelové situace:

- j. Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřetí upozorňujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.**

„No jak bych na tebe volala, Ani. Asi Aneto, vid’? A na Elišku vždycky křiknu Eliáno, vid’? To je náš Elián.“ (Eliška tvrdí, že Elízo, maminka však používání tohoto tvaru nepotvrzuje)

- k. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.**

„Tak bych volala asi Áňo, ale hodně mírným tónem, aby se nelekla a nespadla, takže hodně jemně. U Elišky nejspíš Eli.“

- l. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhalo květinu.**

„Ty jsi hodná, Anetinko moje milovaná. A Elišce bych řekla asi Eliško.“
(holčička doplňuje, že by jí maminka řekla *Eliánku* a maminka souhlasí)

2) **Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?**

„Anetko, mamka i taťka. Mně říkají Eliško.“

3) **Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč?**

„Já Áňo, líbí se mi to. Mně Eliško.“ (maminka zasahuje, jestli to spíše není *Elininko*, holčička tvrdí, že ne)

4) **Jak bys chtěla, aby tě doma nebo i ve škole oslovovali?**

„Takhle.(Aneta) Taký takhle.(Eliška)“

5) **Líbí se ti tvoje jméno a příjmení?**

„Líbí. (Aneta) Já bych se chtěla jmenovat jinak, Lucka.(Eliška)“

6) **Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?**

„Aděla a Martin. Říkáme jim taťko a mami.“

7) **Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?**

„U babičky mi říkají Ájo, doma taky vlastně. Taťka mi říká mamko, a taky Ájo. Já manžela oslovuji Marto nebo taťko a babičky Martine. A nebo přezdívku, Hovorka, že je hovornej.“

8) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků?

Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?

„Já mám kamarádku Anetku a říkám jí Áňo (Aneta). Já Denisku, říkám jí Dendo a Denisko. (Eliška)“

9) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

-

1) Modelové situace:

m. Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřetí upozorňujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.

„Většinou mu pak musím říkat dvakrát, když ještě neposlechne. Pak už na něj trochu zvýším hlas a pak to děláme tak, že počítám do dvaceti. Nevím, že bych ho nějak oslovovala.“

n. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.

„To je těžký říkat, když nejsem v tom případě. Ale jednou šel k řece a věděla jsem, že to je hladký a mohl by tam sjet. Přišla jsem, chytla jsem ho za ruku a řekla, že tam nesmí, že by tam mohl spadnout. V tu chvíli jsem ho asi nijak neoslovila.“

o. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhalo květinu.

„Michalku, ty jsi zlatičko. Poděkuju a dám mu pusinku.“

2) Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?

„Děda mi říká normálně jménem, Michal. Když mě babička nebo děda škádlí, tak mi říkaj Michalíček.“

3) Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč?

„Michal. Protože to Michalíčku je jenom legrace. To vymyslela babička.“

4) Líbí se ti tvoje jméno a příjmení?

„Jo. Je to krátký.“

5) Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?

„Babičku normálně oslovuju babičko a někdy babulinko, když jí zlobím jako já, škádlím. Babička se jinak jmenuje Eliška, ale tak jí neříkám.“

6) Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?

„Většinou Dano nebo Dani, jinak ne.“

7) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků? Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?

„Evička Pavelková. Říkám jí Evičko. Evička nemá přezdívku. Paní učitelka někdy splete Michal a Mišo, protože my jsme tam dva Michalové.“

8) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

„Evičce se nelíbí, když jí říkám jinak. Evo jí říkají jenom cizí. To první rok jí tak začala říkat paní učitelka a pak ostatní.“

ALEXANDRA KŘOVINOVÁ (7let)

1) Modelové situace:

- p. Jak byste oslovil/a Vaše dítě v situaci, kdy ho již potřetí upozorňujete na to, že je osm hodin večer a ono stále nemá napsané domácí úkoly. Dítě na Vás nereaguje a dále si hraje.**

„Sašo, to už je u nás takový tvrdší, jinak jí říkám Saši.“

- q. Jak byste Vaše dítě oslovil/a ve chvíli, kdy si hraje příliš vysoko ve větvích stromů a hrozí, že spadne.**

„Já bych asi zase houkla Sašo, možná Sašeno, že bych houkla tvrdě. Sašeno je pro nás už až takový vulgární, hodně drsný, kdyby třeba někomu ubližovala.“

- r. Jak byste Vaše dítě oslovil/a, kdyby Vám po cestě ze školy natrhalo květinu.**

„No tak Sašenko jí říkám nebo Sašičku, taky Saši. I když to Saši spíš používáme pořád, když je to takhle výjimečný, tak asi Sašenko.“

2) Jak ti doma říkají nejčastěji. Jak tě oslovuje maminka a jak tatínek?

- dívka se stydí, chvílemi za ni odpovídá maminka, jindy dívka mamince našeptává doplňující informace či celé odpovědi

„Nejčastěji jí teda říkáme Saši, ale taťka jí vlastně někdy říká i Alexandro, protože tím, že i já jsem Saša, tak se to snažil takhle rozlišit, ale nemyslí to hanlivě nebo našťvaně, on jí tak říká v dobrým.“

„Říkáme jí i Ťapinko, to má od té doby, co byla tak malinká. Ale jen já a manžel, prarodiče ne.“ (dívka zmiňuje, že její emailová adresa je tapka@seznam.cz)

3) Jakou podobu svého jména máš nejraději ty a proč?

„Všechny.“

4) Jak bys chtěla, aby tě doma nebo i ve škole oslovovali?

„Mně je to jedno.“

5) Líbí se ti tvoje jméno a příjmení? Nechtěl bys jiné?

- dívka tvrdí, že ne, maminka však podotýká, že zrovna minulý týden povídala, že by se chtěla jmenovat jinak, prý neříkala nic konkrétního, jenom něco jako: *„Já se takhle jmenovat nechci.“*

6) Jak se jmenují tví rodiče? Oslovuješ je jménem? Jak říkáš mamince, a jak tatínkovi?

„Alexandra a Milan.“ (dívka našeptává přes maminku)

„Nám říká jen tatko a mami. To spíš babičky oslovuje třeba jménama, protože má všechny babičky a dědečky, prababičky a pradědy. Máme ještě takhle velkou rodinu. Mým rodičům a rodičům manžela říká normálně babi a dědo. Ostatním už pak ale říká babička Helenka, babička Maruška. No ale pradědy moc neoslovuje, říká taťkúv děda nebo mamčin děda, ten co je v domově důchodců.“

7) Jak oslovují přátelé Vás? Jak vašeho manžela/ manželku?

„Já mu říkám jen Milane, on mě pak Sašo.“

8) Jak se jmenuje tvůj nejlepší kamarád/ kamarádka nebo některý ze spolužáků? Jak mu říkáš? Má nějakou přezdívku?

„Lucka. Říkám jí Lucko. Sedí se mnou ve třídě, dneska mě drkla a mám kvůli ní špatný známky.“

- ptali jsme se, jak Lucii oslovila, když ji drkla, co jí řekla, dívka prý s těmi, kdo jí naštvou, pak už nemluví

„Já jsem si všimla, že pak používá takový to: Luciňáč maciňáč, Denisa penisa, takový ty rýmovačky, kterejma si vlastně nadávaj. To říkají i jí, třeba Sašeno mašeno.“

9) Proč ho/ jí oslovuješ tímto tvarem? Odkud tyto podoby jména znáš?

„Protože je to nejlehčí jméno, který se na ní dá vymyslet. Dobře se to říká.“